

PSZICHOLÓGIA

30

A GYAKORLATBAN

PÁLHEGYI FERENC

GYERMEKEK
FRUSZTRÁCIÓS PRÓBÁJA

PÁLHEGYI FERENC

GYERMEKEK FRUSZTRÁCIÓS
PRÓBÁJA

(Pszichológia a gyakorlatban 30.)

A szerző *S. Rosenzweig* amerikai pszichológus által kidolgozott frusztrációs próba gyermekváltozatát, illetve annak a közelmúltban elkészült magyar megfelelőjét teszi közzé. E próba, a PFT — *Picture Frustration Study* — 24 képből áll. Az egyes képeken két (olykor több) személy látható, s a bal oldalon álló a jobb oldalon állónak olyan kijelentést tesz, amely azt kínosan érinti. A helyzet tehát drámai, szociálisan terheléses, s ezért a vizsgált személy válasza jellemző lesz viselkedésének irányára, jellegére. Az egyes képekre adott válaszok feldolgozásával fontos tájékoztatást kapunk a személyiség típusára, pillanatnyi állapotára, esetleges elváltozásaira vonatkozóan — ezért pszichológusok, orvosok, pedagógusok, pályaválasztási tanácsadók szakemberei haszonnal alkalmazhatják munkájukban e nemzetközileg elterjedt próbát.

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

PSZICHOLÓGIA
A GYAKORLATBAN
HARMINCADIK KÖTET

Szerkesztő bizottság

KARDOS LAJOS (elnök)

ÁKOS KÁROLY

GRASTYÁN ENDRE

HORVÁTH L. GÁBOR

MOUSSONG-K. ERZSÉBET

PÁLHEGYI FERENC

**GYERMEKEK
FRUSZTRÁCIÓS PRÓBÁJA**

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1976

AKADÉMIAI KIADÓ
GYERMEK
KÖNYVTÁRSÁG

ISBN 963 05 0931 8

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1976 • Pálhegyi Ferenc

Printed in Hungary

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	7
1. A frusztráció jelenségek köre	8
2. Az agresszív viselkedés Rosenzweig-féle osztályozása	10
3. A teszt felvétele	11
4. A teszteléskor fellépő feltételezett pszichés mechanizmus	13
II. A jelölés	15
1. Az egyes jelek meghatározása	16
2. Gyakoribb jelölési nehézségek	17
O-D, E-D vagy N-P?	17
M' vagy E?	18
E' vagy I'?	18
I vagy i?	18
Az N-P oszlop	19
A „miért?”	20
Néhány jelölési problémát okozó szituáció	21
3. Jelölési minták az egyes szituációkhoz	23
III. Az értékelés	56
1. Az összesítőlap kitöltése. A profil	• 56
2. A G. C. R.	59
3. A felettes-én mutatók	60
4. A totális mutató	61
5. A tendenciák	62
6. Az értékelés néhány újabb lehetősége	65
Utóteszt	65
Különleges reakciók	66
A beleélés fokozatai	66
Választípusok egymáshoz való viszonyítása	67
IV. A teszt magyar normái	70
	5

V. Függelék	79
1. A pontszámok százalékvértékei	79
2. A G. C. R.-jelek jegyzéke	81
3. A G. C. R.-pontok standard értékei százalékban	81
4. A faktorok standard értékei abszolút számokban	82
5. A kategóriák standard értékei százalékban	83
6. A felettes-én mutatók standard értékei százalékban	84
7. A faktorok százalékos megoszlása az egyes szituációkban	85
8. Kiértékelési lap minta	86
VI. Irodalom	88
Содержание	91
Contents	93

I. BEVEZETÉS

A PFT (eredeti nevén: Picture Frustration Study) segítségével a szociálisan terheléses helyzetekben fellépő viselkedéstendenciákat tárhatjuk fel. Ebből érthető a teszt iránti széles körű érdeklődés, hiszen a szociális környezethez való alkalmazkodás az emberi élet döntő mozzanata. Az egyes emberről pedig sokatmondó adat, hogy a társadalmi alkalmazkodásban mennyire sikeres, hogy feszült helyzetben milyen viselkedéssémákat mozgósít, a sértővel szemben támadó-e vagy felmentő, hogy kiben keresi a hibát: másban-e vagy önmagában, hogy mi fontosabb számára a bajban: a panasz vagy a kiút megtalálása. Gyerekekkel kapcsolatban pedig mindezek a kérdések sajátos szempontot kapnak: hol tart és merrefelé tart a fejlődés a társadalmiasodás, a sikeresebb szociális alkalmazkodás terén? A deviáns magatartás a családnak, az iskolának, az ifjúsági mozgalomnak, a különféle alkalmi közösségeknek sok gondot okoz, és a segítő beavatkozást sikeresebbé teheti a viselkedéstendenciák erővonalainak feltárása.

Néhány év óta a teszt gyermekváltozata (a felnőttéhoz hasonlóan) ismert és használt eljárás a hazai klinikai pszichológiai gyakorlatban, a nevelési tanácsadók munkájában, fokozódó mértékben felhasználják az iskolapszichológiai munkában és a gyógypedagógia különböző területein. Célunk az volt, hogy segítséget nyújtsunk az eljárás megismeréséhez, felhasználási területének (lehetőségeinek és korlátainak) helyes megítéléséhez, a jelölési mintaként közölt példaanyaggal pedig a jelölés megtanulásához.

A frusztrációs próbát SAUL ROSENZWEIG amerikai pszichológus alkotta. A felnőttváltozat megjelenése (1945) után hamarosan (1948) két munkatársával együtt (E. E. FLEMING és L. ROSENZWEIG) kiadta a teszt gyermekek számára módosított változatát. Hazánkban a gyermekváltozat a német átdolgozás (DUHM—HANSEN, 1957) alapján vált ismertté. A teszt legtöbb hazai alkalmazója a mai napig az 1957 előtt készült német standard-táblázatokat használja.

Könyvecskénk *Függelékében* a közelmúltban készült magyar standardot közöljük. Mivel a szociális szituációkban aktualizálható viselkedéssémák jelentős mértékben magukon viselik annak a szociokulturális közegnek a nyomait, amelyben kialakultak, a teszt adekvát használatához a magyar normák megállapítása mulhatatlanul szükséges volt. Nem várható, hogy a csaknem húszéves, göttingeni, hamelni és kölni gyerekeken nyert standarddal mint értelmezési támponttal, ma Magyarországon adekvát vizsgálati eredményhez jussunk.

Az eljárás ismertetésekor nagymértékben támaszkodunk az eredeti amerikai leírásra, ill. a német átdolgozás instrukciós füzetére. A frusztráció jelenségkörét azonban — lényegre törő szűkszavúsággal — a mezőelmélet fogalomrendszerében igyekszünk megvilágítani. A teszteléskor fellépő pszichés mechanizmust is korszerűbben tárgyaljuk. Az értelmezési lehetőségeket kibővítjük néhány hazai eredmény (NEMES, 1968; MÉREI—SZAKÁCS, 1974) és a RAUCHFLEISCH (1971) által nem rég kidolgozott mutatók ismertetésével.

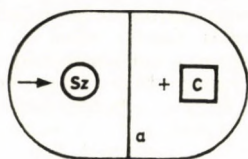
1. A FRUSZTRÁCIÓ JELENSÉGKÖRE

Frusztrációnak nevezzük a cél elérésének megghiúsulásából származó feszültséget.

A frusztrációs helyzetnek tehát három lényeges összetevője van: maga a személy (sz), a cél (c), amit szeretett

volna elérni és a cél elérését megghiúsító akadály (a) — (1. ábra).

A személy viselkedése a feszültség (feltorlódott energia) következtében többféle lehet. Maga az ábra ezt sugalmazza: támadás az akadály ellen. A mindennapos tapaszt-

1. ábra. A frusztrációs helyzet sémája

latat is azt mutatja, hogy a legkézenfekvőbb reakció a frusztráció okozója elleni agresszív támadás. A viselkedés megértéséhez fontos azonban tudni, hogy a frusztráció nem inger, ami reakcióként valamilyen viselkedést, speciálisan: agressziót vált ki, hanem egy sajátos topográfiájú mezőben (lásd az ábrát) kialakult feszültség, amelynek sorsa (fennmaradása vagy levezetődése) az aktuálisan fennálló tényezők konstellációjának megfelelően különböző lehet. Minthogy feltorlódott energiáról van szó, legfőbb jellegzetessége az, hogy a személyt pszichésen fokozott mértékben megterheli. A megterhelés következtében a személy viselkedése többnyire regressziót (fejldési visszacsúszást) mutat. Az agresszivitás is regresszió: az alkalmazkodó viselkedés szétesése.

A „frusztráció” fogalmának e vázlatos bemutatása a jelenség mezőelméleti megközelítésének felel meg (BARKER—DEMBO—LEWIN, 1941; LEWIN, 1944). Nem célunk a problémakör bővebb kifejtése, ezért csak jelezzük, hogy a szakirodalomban jelentős súlyt kap a frusztráció tanuláseméleti (DOLLARD—DOOB—MILLER—MOWRER—SEARS, 1939; MAIER, 1949) és pszichoanalitikus (A.

FREUD, 1968) értelmezése is. Áttekintést nyújtó munkák: LAWSON, 1965; YATES, 1962, 1965.

Hasonlóképpen gazdag az „agresszió” irodalma is. E jelenség megközelítésmódja és értelmezése annyira sokféle és egymásnak ellentmondó, hogy a tájékozódni kívánó kutatóban gyanú ébred: az egységesnek látszó fogalmi kategória voltaképpen különféle jelenségeket rejtget. (Néhány áttekintést nyújtó fontosabb tanulmány: BUSS, 1961; BERKOVITZ, 1962; MERZ, 1965; DANN, 1966; WERBIK, 1971; RATTNER, 1972; LISCHKE, 1972.) Két alig összehasonlítható gondolatrendszer: a pszichoanalízis és az etológia megegyezik abban, hogy a támadó magatartás *ösztön eredetű* (S. FREUD, 1963, ill. LORENZ, 1963). Ezzel szemben a tanuláselméleti iskola szerzett, *tanult* jellegét hangsúlyozza (SCOTT, 1958; BERKOVITZ, 1962; BANDURA, 1969). Többen kiemelik, hogy az agresszivitás bizonyos helyzetekben adekvát alkalmazkodás (LORENZ, 1963; BANDURA, 1969), vagy legalábbis hasznos katartikus hatásánál fogva (WORCHEL, 1965) — a köztudatban élő egyértelműen „negatív” jellegével szemben. A jelenség „regresszióként” való értelmezéséhez az a tapasztalat vezet el, hogy többnyire olyan szituációkban lép fel, amelyek a személyt pszichésen *megterhelik*, így szorongás (SULLIVAN, 1953), fájdalom (MILLER, 1948; ULRICH, 1965; AZRIN, 1967) vagy frusztráció (DOLLARD—DOOB—MILLER—MOWRER—SEARS, 1939) hatására. Megerősítik ezt a felfogást az agresszív viselkedés jól megfigyelhető jellegzetességei: hogy kevésbé célirányos és kevésbé ellenőrzött (RATTNER, 1972). Kissé túláltalánosítva így fogalmazhatunk: ha az ember már nem bírja ki a feszültséget, amikor már nem tud „szocializáltan” viselkedni, akkor „kiborul” és agresszív lesz. Természetesen nem állítjuk, hogy az agresszióknak más értelmezései nem jogosultak. De a frusztrációs (és általában a terheléses) helyzetekben fellépő agresszió magyarázatához ezt az elképzelést tartjuk a legkézenfekvőbbnek. (A ma még le nem zárható vitához érdekes szempontot ad a következő — a miénkivel éppen ellentétes — értelmezés: a frusztráció kiváltotta regresszió leplezett agresszív aktus. RANSCHBURG, 1973.)

2. AZ AGRESSZÍV VISELKEDEÉS ROSENZWEIG-FÉLE OSZTÁLYOZÁSA

A fentieket szükséges volt előrebocsátanunk, hogy a PFT elméleti hátterét korszerűen világítsuk meg. A továbbiakban azonban megtartjuk a frusztráció—agresszió összefüggést posztuláló rosenzweigi elnevezéseket. A frusztráció jelenségét mindamellettt dinamikus pszichológiai szemléletünknek megfelelően értelmezhetjük.

ROSENZWEIG szerint a frusztrációs helyzetben való viselkedésnek háromféle típusa különböztethető meg. Ezekben — az 1. ábrán megadott sémának megfelelően — a frusztrációs helyzet három lényeges összetevője ismerhető fel.

1. Hangsúlyt kaphat a viselkedésben az *akadály*. ROSENZWEIG ezt a típust O-D-vel jelöli (obstacle dominance).

2. Hangsúlyt kaphat maga a *személy*. Ilyenkor én-védelmi (ego-defense) válaszról beszélünk. Jele: E-D.

3. A *cél* hangsúlyozottsága úgy érvényesülhet, hogy a személy a helyzet megoldására törekszik (ha nem is feltétlenül az eredeti célt igyekszik elérni). Az ilyen viselkedést szükséglet hangsúlyúnak (need-persistence) nevezük. Jele: N-P.

Az agresszió iránya szerint is háromféle választ különböztethetünk meg.

1. A nyílt (a környezet felé irányuló) agressziót kifejező választ *extrapunitív*nak (kifelé büntetőnek) nevezzük, jele: E.

2. Az intropunitív (befelé büntető) válaszok esetében a személy agressziója önmaga ellen irányul. Ezek jele: I.

3. Az impunitív (büntetlen, nem büntető) válasz azt jelenti, hogy a személy igyekszik az agressziót elkerülni, a frusztrációt nemlétezőnek nyilvánítani, bagatellizálni. Jele: M.

3. A TESZT FELVÉTELE

A teszt 24 képből áll. Mindegyik képen két (vagy több) személy látható. A kép bal oldalán levő személy mond valamit, amivel a jobb oldali személyt frusztrálja. A teszt alkotójának eredeti elképzelése szerint a kép jobb felső sarkában található üresen hagyott ablakba kell a vizsgált személynek (v. sz.-nek) beírnia a jobb oldali személy feltételezett válaszát. Ilyen módon a vizsgálat csopor-

tosan is végezhető, természetesen megfelelő számú tesztlap kell hozzá.

Tapasztalataink szerint a teszt felvételét célszerűbb egyéenként végezni. Így kifejezettebb a vizsgálat „rapport”-jellege, több esély van arra, hogy a v. sz.-nek valóban első reakcióját kapjuk meg. Írásbeli válasznál megfogalmazás közben a válasz könnyebben átalakulhat.

A v. sz.-nek a következő *instrukciót* adjuk:

Rajzokat fogok mutatni. Mindegyik rajz egy kis jelenetet ábrázol, ahol ketten beszélnek. Az egyik mond valamit, ez oda van írva. A másik válaszol. Ennek a helyébe képzeld bele magad, és válaszold helyette azt, ami először eszedbe jut.

Ezután a képeket egyenként megmutatjuk. A képek sorrendjét tartjuk be, mert ez a *tendenciák* (lásd később) elemzése szempontjából fontos.

Ha a v. sz. valamelyik szituációnál nem válaszol, vagy válaszából arra lehet következtetni, hogy nem érti, illetve félreérti a helyzetet, akkor ezekre a jelenetekre később újra rákérdezhetünk. Szintén a tendenciák elemzése szempontjából kívánatos, hogy ez a rákérdezés ne csak a vizsgálat végén, hanem az első tizenkét jelenettel kapcsolatban a 12. kép exponálása után történjék. Természetesen az így nyert válaszokat óvatosabban, több fenntartással kell kezelnünk.

A PFT gyermekváltozatának használata 6—14 éves korban adekvát. ROSENZWEIG ugyan már négyéves kortól ajánlja, s így az amerikai normák a 4—5 éves korcsoportra is kiterjednek. Általános európai tapasztalat szerint azonban (a francia és a német átdolgozók, valamint a magunk tapasztalatai szerint) az óvodás korúak vizsgálatáról készült jegyzőkönyvek kevésbé használhatók fel. Általános azonban az a gyakorlat, hogy serdülőknél mind a gyermek-, mind a felnőtt-változatot használják.

4. A TESZTELÉSKOR FELLÉPŐ FELTÉTELEZETT PSZICHÉS MECHANIZMUS

A tesztet a pszichológusok egy része a vizsgált személyiség megismerésének gyakorlati munkájában többkevesebb sikerrel és elvi fenntartások nélkül alkalmazza (DUHM, 1959; KLIEGEL, 1970; KUNERT—SCHMIDT, 1971; LEWITT—LYLE, 1955; NEMES, 1968; RAUCHFLEISCH, 1971; ROSENZWEIG—ROSENZWEIG, 1952; SZAKÁCS, 1968; SZUDRA, 1966). Mások azonban a teszt diagnosztikus értékét rendkívül szkeptikusan ítélik meg (BROWN—LACEY, 1954; LINDZEY—GOLDWIN, 1953; LISCHKE, 1972; MEGARGEE, 1970; MEHLMANN—WHITEMAN, 1955; SIMONS, 1967; TAYLOR—TAYLOR, 1951). Ennek okát RAUCHFLEISCH (1971) az interpretáció nem szerencsés módszerében látja: szerinte az egyes jelek elkülönített értelmezésénél reálisabb információt nyújt a v. sz. agresszív tendenciáiról bizonyos faktorok egymáshoz való viszonyítása.

Szerintünk a pszichológusok szkepticizmusához a módszerrel szembeni téves elvárás is hozzájárul.

A vizsgálat során tulajdonképpen kvázi-frusztrációs szituációkat hozunk létre azzal az implikált előfeltevéssel, hogy a v. sz. a kvázi-szituációkban is azokat a magatartássémáit alkalmazza majd, amelyeket valóságos helyzetekben szokott. *A teszt tehát a frusztrációs helyzetekben való szociális alkalmazkodás módjáról ad tájékoztatást.* Nem a belső, frusztrációs feszültségről, hanem a külső, a manifeszt viselkedésről. Alapja nem annyira a projekció mechanizmusa, hanem inkább az azzal reciproka identifikációé. E két mechanizmus annyiban reciproka egymásnak, hogy míg a projekcióban saját magunkat vetítjük ki a külvilágra, s így a tagolatlan tesztanyagban „saját élményanyagom jelenik meg, mint a külvilág tárgyi tulajdonsága” (MÉREI—SZAKÁCS, 1974), az identifikáció során saját magunkat szabjuk a külső adottsághoz. A PFT-szituációk átélésekor hasonló történik, mint

regényolvasás közben, amikor a főhőssel azonosulva éljük át annak örömet-bánatát, együtt izgulunk, esetleg együtt dühöngünk vele. Nem a mi dühünket vetítjük ki a hősré (ez lenne a projekció), hanem az ő dühét tesszük a magunkévá. A PFT-ben a képen kijelölt személy frusztrációját vesszük át és viselkedünk helyette — most már a saját viselkedési sémáink szerint — agresszíven vagy nem agresszíven. Természetesen mindez kis feszültségre redukálva zajlik le. A PFT viselkedésmegragadó jellegét azért szükséges hangsúlyozni, mert sokan, akik nem tartják elég „jó” vizsgálo módszernek, a „mélységek” feltárását várják tőle, mint általában a projektív tesztekől. Erre a PFT valóban nem alkalmas.

II. A JELÖLÉS

Mivel mind a három választípus (akadály-, én- és szükséglet-hangsúlyú) esetében háromféle agresszióirány (extrapunitív, intropunitív és impunitív) lehetséges, az agresszivitás ROSENZWEIG-féle rendszerében a viselkedésnek kilencféle variációja képzelhető el. Ezenkívül az énvédelmi extrapunitív, illetve intropunitív válaszokon belül még két változatot szokás megkülönböztetni, így a lehetséges válaszfajták száma tizenegy.

E tizenegy válaszvariánsnak megfelelő jeleket — a viselkedés fenti osztályozásának megfelelő rendszerben — a 2. ábra mutatja be.

Általában arra kell törekedni, hogy minden válasznál csak egy jelet használjunk. Két állítást, két motívumot magukban foglaló válaszként az egyik gyakran csak sztereotíp bevezetése a tényleges verbális viselkedésnek (sokszor előfordul például, hogy a vizsgált személy egymás után több választ is így kezd: „Nem baj...”, vagy „Miért?...”, és ezután a legkülönbözőbb reakciókat ki-

	O-D	E-D	N-P
E	E'	E; <u>E</u>	e
I	I'	I; <u>I</u>	i
M	M'	M	m

2. ábra. Az agresszivitás válaszvariánsai (és jelölésük) Rosenzweig rendszerében

fejező mondatok következnek), így magatartást jelző értéke nincs. Ha mindkét állítást reálisnak ítéljük, természetesen két jelet használhatunk.

1. AZ EGYES JELEK MEGHATÁROZÁSA

ROSENZWEIG az egyes jelek jelentéstartalmát a következőképpen definiálja:

O-D|E-D|N-P

E'			A v. sz. az akadályt, a frusztráló körülményt, a bajt hangsúlyozza.
I'			A v. sz. a frusztrációt okozó akadályt át-színezi. Úgy állítja be, mintha nem is jelentene valódi akadályt, sőt egyenesen kedvező volna számára. Néha szabadkozását, sajnálatát fejezi ki, hogy része van a másik személy frusztrálásában.
M'			A v. sz. az akadályt elbagatellizálja, szinte nemlétezőnek nyilvánítja.
		E	Vád, szemrehányás, ellenséges magatartás egy másik személlyel vagy tárggyal szemben.
		<u>E</u>	A v. sz. határozottan tagadja, hogy felelősség terhelné azért, amit felrőttak neki.
		I	A v. sz. önmagát vádolja a törtétekért, a vádat fenntartás nélkül elismeri.
		<u>I</u>	A v. sz. elismeri ugyan, hogy része van a törtétekben, de elháríthatatlan körülményekre hivatkozik, s így érdemben nem vállalja a felelősséget.
		M	A v. sz. kikerüli a felelősség kérdését, a helyzet elkerülhetetlenségét hangsúlyozza, s főként teljes egészében felmenti a felelősség alól a másik személyt, a frusztráció okozóját.
		e	A helyzet megoldását mástól várja.
		i	Maga törekszik a helyzet megoldására, rendszerint büntudatos háttérrel.

| | m A v. sz. kifejezi azt a reményét, hogy az idő vagy a megszokott körülmények majdcsak meghozzák a megoldást. Ide tartoznak a belenyugvást kifejező válaszok is.

Néha e definíciók nem nyújtanak elegendő támpontot a jelöléshez. Ezért külön is kitérünk néhány gyakoribb jelölési problémára.

2. GYAKORIBB JELÖLÉSI NEHÉZSÉGEK

O-D, E-D vagy N-P?

Néha nehéz eldönteni, hogy a válasz melyik reakció-típushoz tartozik, melyik oszlopba sorolható.

Ha a frusztrációs helyzet kétféle tényezőjének (pl. az akadálnak és az ének) a hangsúlyozása közvetlenül egymás *után* szerepel a v. sz. válaszmondatában (nem olvad össze), akkor — ROSENZWEIG szerint — a *későbbi* kell figyelembe venni a jelölésnél, mert a v. sz. a korábban kimondott viselkedéstendenciát már „feldolgozta”, a megelőző reakció a következőbe „abszorbeálódott”. Pl. a 10. szituációnál (egy nő sajnálattal közli egy kislánnyal, hogy büntetésből kellett lefektetnie) a gyerek így felel: „Pedig olyan jó film van, igazán adhattál volna más büntetést is.” — Itt az akadálydominanciát, a baj hangsúlyozását („pedig olyan jó film van”) „felszippantja” az agresszív énvédelem, a szemrehányás („igazán adhattál volna más büntetést is”). Ebben a válaszban viszont: „De igazán még nincs késő” — egybeolvad a kétféle tendencia, a személy egyidejűleg panaszkodó (baj, hogy ilyen korán le kellett fektetnie) és ellenséges („de igazán...”). Ezért a jelölés: **E'E**. (Sejthető e válaszban helyzetet megoldó tendencia is, külső segítség kérése — „e”-vel jelölhető reakció —, hiszen a mondathoz szinte kínálkozik a kiegészítés: „... hadd maradjak fenn!” Kérdés azonban, hogy ez a „sejtés” nem a vizsgálatvezető projekciója-e.)

Akkor is kétféle jelölést alkalmazunk, ha a válaszban a kétféle motívum élesen elkülönül, s mindkettőt reálisan létezőnek ítéljük (egyik sem sztereotíp).

M' vagy **E'**?

A kár bagatellizálása (pl. a „nem baj” válasz) általában **M'** jelet kap. Olyan helyzetben azonban, amelyben a személyt felelősségre vonják, ugyanez szemtelenség, agresszív színezetű viselkedés, ezért **E'**-vel kell jelölnünk (így a 7., a 8., a 13., a 19. és a 22. szituációknál).

Ügyeljünk arra is, hogy ugyanaz a „nem baj” egyes esetekben nem a frusztráció bagatellizálását, hanem a frusztráció okozójának felmentését jelentheti, pl. a 3. és a 20. szituációnál. Ilyenkor jele: **M**.

E' vagy **I'**?

A kár, a baj hangsúlyozása (**E'**) önvádlatos színezetet kaphat egyes szituációkban. Pl. a 8. képen egy kislány szemére veti társának, hogy a legszebbik babáját eltörte, mire az ezt feleli: „Ez baj.” A kár, a baj hangsúlyozása megmarad, de a személy saját cselekedetén háborodik fel. Ezeket a válaszokat ezért **I'**-vel jelöljük.

Az **I'** jelet általában olyankor adjuk, amikor a személy a másik előtt úgy igyekszik leplezni saját kínos, kellemetlen helyzetét, hogy tagadja a frusztrációt. Pl. „Nem is árultál be” (3. szituáció). „Köszönöm szépen” (5. szituáció). „Olyan szépek!” (7. szituáció) „Máskor is gyertek!” (17. szituáció).

I vagy **i**?

Néhány szituációnál (különösen a 7., 8., 19. és 23.-nál) előfordulhat, hogy úgy érezzük: ugyanazt az **i** jelet volta-képpen különböző reakciókra adjuk. Amikor a kislány,

akit a baba eltörése miatt felelősségre vonnak (8. szituáció), ezt válaszolja: „Majd megfizetem.” „Majd összeragasztom.” — úgy érezzük, minőségileg másképpen reagál, mint amikor azt mondja: „Máskor majd vigyázni fogok.” — E jel kritériuma, hogy a v. sz. *maga törekszik a helyzet megoldására*, az első esetben fokozottabb mértékben, magasabb szinten érvényesül, mint a másodikban. A második esetben pedig nyilvánvalóbb a minden **i** választ többé-kevésbé átszínező büntudat (**I**). Ezért felmerülhet az a lehetőség, hogy ez utóbbi választfajtát **i** helyett **I**-vel lehetne jelölni. Szem előtt kell tartani azonban, hogy a büntudat valamilyen fokozata (a felelősségvállalástól az önvádig) többé-kevésbé az egész **I** kategóriára (nemcsak az **I** faktorra) jellemző. A megkülönböztetés kedvéért tehát minden öntevékeny megoldáskeresést az **N-P** oszlopba kell sorolnunk (**i**). Kétségtelen természetesen, hogy az öntevékenység fokában különbségek lehetnek.

Az **N-P** oszlop

Nehéz feladat néha az **N-P** típusú válaszok reakcióirányok szerinti differenciálása. A jelek meghatározásához adott kritériumok jól eligazíthatnak, de sokszor nagyon figyelmesen kell mérlegelnünk, hogy milyen jelet adjunk.

A 4. szituációnál például a gyerek a „Sajnálom, nem tudom megjavítani az autót” frusztrációra — sok más lehetőség mellett — a következő válaszokat adhatja: „Akkor apu javítsa meg.” „Majd apukám megcsinálja.” „Akkor majd édesapámhoz fordulok.” — Felületes megítélésben ezek a válaszok lényegükben azonosaknak tűnhetnek: mindhárom segítséget kér vagy remél, mégpedig ugyanattól a személytől: az apától. A megoldást mástól váró magatartás (**e**) azonban „tisztán” csak az első idézett válaszban jut kifejezésre. A másodikban a gyerek nem kéri a segítséget, hanem a megszokott körülményekben

reménykedik (**m**). A harmadikban pedig a segítségigényhez jól kifejezett öntevékenység társul (**e; i**).

Az **m**-nél gondot okozhat, hogy az idő múlásától remélt megoldás, a „majd elmúlnak a bajok” Pató Pál-reakció (pl. az 5. szituációnál: „Annak is eljön az ideje”) és a belenyugvást, engedelmességet kifejező válaszok („Igen, abba hagyom, csöndben leszek” válasz a 11. szituációnál, ami a „Falu végén kurta kocsmá”-t idézi: „hazamennek a legények” reakció) — tulajdonképpen kétféle reakciómódot képviselnek. Mégis mindkettő szükséglet-hangsúlyú és impunitív, jelük tehát egyaránt: **m**.

A „miért?”

A „nem baj” válasz említésekor szoltunk már arról, hogy szó szerint ugyanazt a választ a szituációtól függően különböző reakciónak kell tekinteni, és ennek megfelelően különbözőképpen kell jelölni. Ez fokozottan érvényes a vizsgálati jegyzőkönyvekben gyakran előforduló „miért” válaszokra.

Ez a válasz igen sokszor egyszerűen abból adódik, hogy a v. sz. nem értette meg a feladatot. Nyilvánvaló e reakció inadekvát volta, ha a 3., 7., 8., 14., 15., 19., 20., 22., 23., 24. szituációknál kapjuk. Ezekben az esetekben a „miért” természetesen értékelhetetlen válasz.

A 4., 5. és 17. szituációkban a gyerek a bajt hangsúlyozhatja a „miért” kérdéssel. („Miért nem tudod megjavítani?” „Miért nincs pénz?” „Miért mentek el?”) Ilyenkor **E'**-vel jelöljük.

Lehet a „miért” szemrehányás (**E**) is, pl. az 1. szituációnál („Miért adtad oda neki?”) vagy elutasító, ellenséges magatartás (9. szituáció).

Felelősségre vonáskor a „miért” a vád elutasítása (**E**, 13. szituáció).

A 6. szituációban („Kicsi vagy te még, veled nem játszunk.”) ez a válasz egyértelmű lehet a segítségkéréssel.

(„De miért nem?” „EngedjeteK játszani!”) Jele tehát: **e**.

P jelet adunk a „miért”-re, ha a gyerek tagadni, leplezni igyekszik vele frusztrációját (10. és 16. szituáció).

Ehhez a leplezési szándékhoz azonban egyes szituációkban más jelentéstartalom is társul. A 2. szituációban („Add vissza a rolleromat!”) agresszív visszautasítás (**P; E**). De leggyakrabban a „miért” a legalkalmasabb kifejezés arra, hogy a kínos helyzetet rejtve a gyerek egyúttal segítséget is kérjen (**P; e**). Így foghatjuk fel a 10., 11., 12., 18. és 21. szituációban.

Néhány jelölési problémát okozó szituáció

Sajátos jelölési gondjaink támadhatnak a teszt egyes jeleneteinél.

A 14. szituációnál talán maga a kép sem mondható a legsikerültebbnek. Sok gyerek nem érti, hogy miért van lebontva a fal. De hazai viszonylatban a leghátrányosabb körülmény az, hogy az ábrázolt szituáció a v. sz.-t túlságosan egy irányba tereli, szinte vonzza az **M'** választ. A megvizsgált gyerekek 83,20%-ánál kellett a választ ennél a jelenetnél **M'**-vel jelölnünk. Ez a tendencia amerikai és német gyerekeknél nem érvényesült ennyire szélsőséges mértékben. De a válaszfajták elkülönítése ennél a képnél ROSENZWEIG számára is problematikusnak tűnt. Ezért itt a jelöléshez külön tanácsokat is adott:

E	ha kifejezésre jut a személy kiszolgáltatott helyzete, büntetendő dologra való utalás nélkül;
E	a bűnösség kifejezett tagadása;
I	ha a válaszból az derül ki, hogy a személy rosszat tett, amiért megbüntették;
M'	a válaszban sem a bűnösségről nincs szó, sem a bűnösség tagadásáról, csupán a kérdésre

adott feleletet tartalmazza, pl. „olvasok” vagy „ülök egy széken”;

M¹ | E | a személy meg akarja nyugtatni a kérdezőt a helyzet bagatellizálásával, de egyúttal vitatkozik is vele.

Hasonlóképpen külön utasításai vannak a teszt alkotójának a 15. szituáció akadályhangsúlyú (**O-D**) válaszaihoz:

E² | | A válasz a baj hangsúlyozására vagy felnagyítására, s ezen keresztül arra törekszik, hogy a másik személyben aggodalmat keltsen, akár ilyen megfogalmazásban is: „Nem is tudom.”

I¹ | | Határozott tagadása annak, hogy baj történt, s ezzel azt fejezi ki a személy, hogy mennyire kellemetlen neki, hogy gondot okozott a másiknak: „Dehogy ütöttem meg magam, minden rendben van, anyu.”

M¹ | | Csökkenteni, bagatellizálni igyekszik az esést, a kellemetlenséget, hogy elűzze a másik gondját. „Á, semmiség!”

Gyakran a hangsúlytól, a hanghordozástól függ, hogy **I¹**-t vagy **M¹**-t kell-e jelölnünk. (Ezért is célszerűbb a vizsgálatot szóban végezni.)

A 16. szituáció azáltal okoz nehézségeket a jelölésben, hogy kétféleképpen is értelmezhető. A v. sz. felfoghatja úgy, hogy a nagylány számára a frusztrációt a kicsi okozta, mert elvette tőle a labdát: „Ez a szemtelen mindent megenged magának.” (**E**) „Akkor tessék visszakérni tőle!” (**e**) „Majd én is veszek magamnak.” (**i**) „Legyen az övé.” (**M¹**) „Megengedtem neki.” (**M**) „Majd visszaadja.” (**m**) — De a jelenet úgy is értelmezhető, hogy a frusztráció a felnőtt részéről megnyilvánuló felelősségre

vonásban van (hogyan engedhette meg a nagyobbik, hogy a kicsi elvegye a labdát): „Bocsáss meg!” (I) „De annyira kérte.” (I) „Máskor nem adom oda.” (i) Természetesen a jelenet mindkét felfogása egyaránt érvényes reakciókat adhat.

3. JELÖLÉSI MINTÁK AZ EGYES SZITUÁCIÓKHOZ

A következőkben minden szituációhoz — saját gyűjtésünkből — bőséges példaanyagot adunk. A teszt használatában kevés gyakorlattal rendelkező pszichológusoknak szeretnénk ezzel segítséget nyújtani.*

Hogy a tesztet vak gyerekek vizsgálatához is felhasználhassuk, kidolgoztuk a jelenetsor szóbeli (kép nélküli) változatát. (PÁLHEGYI—BENYÓNÉ SMAROGLAY—HODÁSZ, 1973.) Az alább következő példaanyagban minden szituációt ennek szövegével írunk le.

A jelenetek szóbeli megfogalmazásakor kezdetben kerültük a szülőkre utaló megjelöléseket. Pl. az 5. szituáció közlését így kezdtük: „Egy bácsi és egy kislány a kirakat előtt állnak...” stb. Ugyanis a képek sem közlik a gyerekekkel, hogy a bal oldali személy szülő-e vagy idegen. Így a vizsgált személy a szituáció értelmezésében tágabb lehetőségeket kap. Hamarosan rájöttünk azonban, hogy a szituációk jelentős részénél a gyerekek túlnyomó többsége számára természetes, hogy a szüleivel áll szemben. A „bácsi” vagy „néni” megjelölés azonban kifejezetten eltereli a jelenetnek ettől az értelmezésétől. A lehetőségek tehát ezáltal nem kitágulnak, hanem beszűkülnek. Ezért minden szituációnál külön megfontoltuk, hogy

* A jelölésben való jártasság megszerzéséért köszönettel tartozom Dr. NEMES LÍVIA pszichológusnak, aki volt szíves átnézni a lejelölt jegyzőkönyvek egy részét, és a jelölési elvek kialakításában tanácsaival segített. A jelöléssel kapcsolatos konzultációkért köszönetet mondok még ACZÉL ANNA pszichológusnak, BENYÓNÉ SMAROGLAY PIROSKA és HODÁSZNÉ SARKADI KAMILLA gyógypedagógus pszichológusoknak.

„semleges” vagy pedig szülőre utaló szót használjunk-e. Természetesen mindez csak a vakok PFT-vizsgálatának a problémája. A látók-nál alkalmazott kép₂ valóban semleges.

1. szituáció

Egy kislány valamit keres a konyhaszekrényben. Anyukája mellette áll és azt mondja neki: „Nincs több. Az utolsót adtam oda a testvérednek.”

- E'** | | Kár, hogy nincs több. Az baj.
Nagyon sajnálom. Éhes vagyok.
Úgy szerettem volna. De jó lenne, ha lenne.
És nekem? Hát akkor mit eszünk?
- | **E** | Miért adtad oda neki? Nekem is hagyhattál volna.
Szólhattál volna, hogy hagyjon nekem is belőle.
Csak a felét kellett volna odaadni.
De én azt nem hiszem. Nem igaz, egyet elrejtettél.
De van benne.
- | | **e** Vegyél még! Vegyél újat (másikat)! Nekem is adjál!
Én is kérek belőle!
Van még egy?
Akkor kérek mást.
Akkor kérdd vissza!
- P'** | | Mikor tetszett odaadni neki? Mit adtál oda?
Jaj de jó, hogy nincs több munka!
- | **I** | —
- | | **i** Majd veszek magamnak. Akkor lemegyek és hozok még.
Akkor elmegyek holnap dolgozni, hogy több jusson.
- M'** | | Nem baj.
Akkor nem kérek. Akkor nem keresem.
Majd mást eszem.
Én már úgyis ettem. Legalább nem hízom meg.
- | **M** | Jó. Jól van. Jól tetted. Egészségére. Az övé lehet.
Megértem, anyuci. Én is ezt tettem volna.
Nem baj, mert én szeretem a testvérem és odaadnám neki. Ha a testvéremnek adtad, nincs semmi baj. Remélem, ízlett neki. Örülök, hogy neki jutott. Tőle nem irigylem.
- | | **m** Majd lesz másik. Majd máskor (holnap, legközelebb) kapok én is. Majd holnap több lesz. Majd veszünk másikat. Akkor majd eszem később. Majd olvasok máskor.

Kombinációk

E'	E	Pedig még reggel sok volt.
E'	e	Nincs több?
	E	Miért nincs, vegyünk másikat!
	E;M	Neki mennyit adtál belőle?
	e;i	Tessék adni pénzt, hogy vehessek! Lemehetek venni? Azért én megnézem, jó? Majd kérek tőle.
	e;m	Akkor én kérek mást. És mikor veszünk újat? Ugye, veszel máskor is? Akkor majd megvárom, amíg veszel. Másnap nekem adjál! Mikor hozza vissza a testvérem? Még a szekrényben lehet, hogy van.
F;M'		Én még találtam. Még van egy.

2. szituáció

Két gyerek játszik az utcán. A roller a kislányé, de a fiú játszik vele. A kislány azt kiáltja: „Add vissza a rolleromat!”

E'	E	— Nem adom! Hogyisne! Eszem ágában sincs. Majd bolond leszek! Majd ha fagy, hó lesz nagy. Kell nekem is. Majd hogyha megúnom. Majd ha kirolleroztam magam. Majd később. Nem csak te játszhatsz vele. Te már eleget roliztál. Ez az enyém! Nem a tied! Majd ha te is visszaadod a ceruzámat. De irigy vagy!
	e	Még egy kicsit hadd rollerozzak! Még hadd menjek egy kört! Add még egy kicsit kölcsön! Én is szeretnék vele játszani.
F'	I	— Ne haragudj, hogy kölcsönvettem kérés nélkül.
M'	i	—
	M	—
	m	Jó, visszaadom. Mindjárt. Azonnal. Rögtön. Szívesen. Itt van, tessék. Parancsolj.

Kombinációk

- | **E** | **e** Ne légy irigy!
| **E** | **m** Ha majd adsz érte valamit.
Gyere érte!
Kell neked?
Visszaadom, ne félj!
- | | **e;m**Jól van (rögtön, mindjárt), csak még egy kicsit
megyek (csak megyek egy kört, csak kipróbálok).
Várjál, mindjárt. Egy pillanat múlva megkapod.
Majd ha játszottam.
Visszaadom, de majd később add még ide!
- I'** | **E** |
| **I** | **m** Miért? Minek?
Ne haragudj, hogy elvettem, mindjárt visszaadom.

3. szituáció

Egy fiú és egy lány egyedül ülnek a helyükön az üres osztályban. A fiú azt mondja a kislánynak: „Igazán nem akartalak bajba juttatni.”

- E'** | | Kár, hogy nem mehetek haza.
De már bajban vagyok. Intőt kapok érte.
Mi lesz most?
- | **E** | De mégis belejuttattál (beárultál). De megcsináltad.
Akartad, nem akartad, megtörtént. Most már késő
megbánni.
Mégse kellett volna ezt csinálni! Jobb (okosabb) is
lehetett volna! Miért kellett engem is belesodorni?
- Nem volt szép tőled. Ne súgtál volna!
Akkor ne juttass bajba! Akkor miért tetted? Miért
mondtál meg? Akkor miért nem súgtál? Akkor
miért súgtál rosszat? Akkor miért árultál be? Akkor
nem árultál volna el.
Nem is vagy az igazi barátom! Hagyj békén!
Ez nem igaz! Hazudsz! Ne hazudj! Dehogynem!
Nem igaz, te mindig becsapsz! Na ne mondd! Nem
hiszem el.
Ezt nem vártam tőled. Most hízelegsz, mi?
De szemét voltál! Árulkodó! Szégyellj magad!
Nem érdekel, akkor is hülye vagy. Ezt nem vártam
tőled.

Úgyis megmondlak! Majd jól megverlek! Akkor majd én is megbántalak!
 Ismerlek, be voltál ijedve, azért árultál be.
 Haragszom.

P'				e	—
					Nem is juttattál bajba.
P'		I			Én se téged. Segíteni akartam.
					Bocsánat. Bocsáss meg!
P'			i		Nem tanultam. Megérdemeltem. Én voltam a hibás.
					Máskor jobban megtanulom a leckét. Máskor többet segíték. Legközelebb nem csinálom. Majd megjávu- lok. Majd jóra fordítom a rosszat.
M'					Nem baj. Nem történt semmi. Nem tesz semmit. Nincs semmi vész. Semmiség. Szóra sem érdemes. Nem is haragudtam igazán. Majd kiheverem.
					Elhiszem. Tudom. Jól van. Nem bánom. Nem harag- szom. Megbocsátok. Jól van, kössünk barátságot! Igazán rendes vagy. Ne búslakodj! Felejtsük el! Te se voltál könnyű helyzetben. Nem is tehetél volna mást. Úgyis megtudták volna. Te sem tehetsz róla.
M'				m	Nem baj, majd lesz valahogy. Majd máskor jobban sikerül. Nem baj, máskor nem leszünk rosszak.

Kombinációk

E'		E			Kár volt elkezdni.
E'		I			Kár, hogy rosszak voltunk.
M'		E;E		e	Akkor is te voltál a hibás.
					Mindketten bűnösök vagyunk.
					Na most mit fogunk csinálni?
					Most már ments ki! Miért nem segítesz?
M'		E		e	Máskor ne csináld! Máskor ne árulkodj (ne juttass bajba)! Máskor az igazat mondd meg! Máskor vigyázz! Legközelebb jobban vigyázz! Azért nem kellett volna, hogy megmondjál. Késő. Késő bánat. Most már úgyis mindegy. Most már túl vagyunk rajta. Most az egyszer megbocsátok.
					Nem baj, majd kijavítod. Nem baj, csak ne mondd el!
M'			i		Majd máskor én is vigyázok.
					e;mMajd máskor jobban taníts meg!
M'			i		mMajd kijavítom. Majd megvigasztallak.

4. szituáció

Egy kisiú térdel az autója mellett. A közelében álló néni azt mondja: „Sajnálom, nem tudom megjavítani az autódat.”

E'			Kár. Jaj de kár. De kár, hogy nincs másik. Jaj de sajnálom. Nagy baj. Akkor nem tudok autózni (játszani). Akkor mivel játszom? Akkor hogy játszom vele? Pedig nagyon szeretnék vele játszani. Miért nem tudod? Nincs időd rá? Én sem.
	E		Nem értesz hozzá! Ügyetlen vagy! Akkor miért kezdted hozzá? Miért nem adtad oda másnak, aki meg tudja javítani? Pedig te rontottad el. Akkor miért rontottad el? De tudod, csak nem akarod.
		e	Próbáld meg! Légy szíves csináld meg! Akkor vegyél újat (másikat)! Vidd el a javítóhoz! Hívj egy szerelőt! Akkor javíttasd meg! És az apu? Szólj apunak (testvérednek)! Talán majd apu megjavítja. Majd segít a testvérem. Akkor apu javítsa meg.
P'			Miért is rontottam el?
	I		Én rontottam el. Máskor nem fogom elrontani.
	I		Én nem akartam elrontani.
		i	Majd én megpróbálok. Majd megjavítom én. Majd veszek újat (másikat). Majd segítek.
M'			Nem baj. Játsszom így vele. Így is lehet vele játszani. Jó lesz így is. Nem baj, van másik. Nincs rá szükségem.
	M		Köszönöm az eddigi segítséget. Nem baj, ez nem neked való munka.
		m	Majd máskor megjavítjuk. Majd valaki más (a barátom, apukám) megcsinálja. Akkor játszom mással. Akkor így marad. Akkor ezt már kidobhatjuk. Akkor nem játszom vele. Nem baj, majd újat veszünk.

Kombinációk

- E'** | **E** | Kár, hogy elrontottad.
Miért, nem értesz hozzá?
- E'** | | **e** Miért, pedig nem nehéz. Miért, hisz te felnőtt vagy?
És mikor kapok újat?
- | **E;E** | Nem én rontottam el.
| **E** | **e** Te rontottad el, javítsd is meg!
De én azzal akarok játszani!
De meg tudod javítani! De azt mondtad, hogy meg-
lesz!
- | **E** | **i** Én meg tudnám javítani.
| | **e;m** Majd veszünk másikat.
| | **e;i** Elviszem akkor apuhoz. Akkor majd édesapához
fordulok. Akkor elviszem máshová. Majd elviszem
a szerelőhöz.

5. szituáció

Egy kislány és apukája a kirakat előtt állnak és néznek egy babát. Az apukája így szól: „Ha több pénzem lenne, megvenném neked ezt a babát.”

- E'** | | Jaj de kár. Kár, hogy nincs pénzed. Kár, hogy nem
veszed meg.
De jó lenne! Bárcsak lenne! Én azt szerettem volna,
ha megvennéd.
Miért nincs pénzed? Miért nincs nálad pénz?
De most sajnos nincs. Nincsen?
- | **E** | Nem igaz, neked mindig van pénzed. Nem is akarod.
És azt a sok ennivalót miből veszitek?
Miért nem hoztál? Miért nem gyűjtöttél? Akkor
gyűjtsél rá! Spórolhattál volna.
Pedig megígérted.
- | | **e** Azért mégis megvehetnéd! Most vedd meg! De én
most akarom! De nekem kell ez a baba! Vedd meg
már! Menjünk haza és hozzunk pénzt!
Akkor kérjél kölcsön! Kérjünk anyától pénzt!
De hiszen annyi pénzed biztosan van!
- P** | | Igazán megvennéd? Kedves tőled. Köszönöm szé-
pen. A jószándék is elég.
- | **I** | —

- | | **i** Majd én megveszem. Nekem van sok pénzem. Majd én gyűjtök (szerzek) hozzá pénzt.
Majd csinállok otthon egyet.
- M'** | | Köszönöm, van elég (másik) babám. Ráér, most úgyis van másik. Nem baj, kibírom baba nélkül.
- | **M** | Köszönöm, a szüleim megveszik nekem.
Jó. Tudom.
Á, ne költsd a pénzt!
- | | **m** Majd megvesszük, ha lesz pénzed. Majd később (legközelebb, máskor, fizetéskor) megveszed. Annak is eljön az ideje. Jó lesz majd később is.
Majd az apukám (anyukám) megveszi.
Akkor majd a régi (az otthoni) babával fogok játszani.

Kombinációk

- E'** | | **e** Szeretnék egyszer azzal a babával játszani. Szeretném, ha megvennéd.
- | **E** | **e** Miért nem dolgozol jobban? Dolgozzál érte! Dolgozz többet, hogy megvehessed! Gyűjts pénzt és vedd meg!
- | | | **e;i** És ha hozzáadom az én pénzemet is?
- | | | **e;m** És mikor lesz pénzed? Hát akkor mikor veszed meg? Ugye, majd fizetéskor megkapom? Akkor majd máskor (fizetéskor, születésnapomra, karácsonyra) vedd meg! Vegyél olcsóbbat! Választok egy olcsóbb játékot.
Nagyon boldog lennék.
Takarékoskodjunk! Gyűjtsünk rá!
- M'** | **E** | De nekem nem tetszik. Minek az nekem?

6. szituáció

Két jóbarát így szól egy kisfiúhoz, aki szeretne velük játszani: „Kicsi vagy te még, veled nem játszunk.”

- E'** | | De kár, hogy nem játszhatok veletek. De jó lenne játszani!
Bárcsak nagyobb lehetnék!
- | **E** | Kivel (hol) játszszam?
Majd én is ilyen leszek hozzátok. Akkor én sem adom oda a rolleromat. Nem baj, majd ti is kértek tőlem valamit!
Pukkadjatok meg! Nem érdekeltek! Ne vágjatok fel! Azt hiszitek, hogy a tiétek a világ? Ti is volta-

tok kicsik! Azért, mert ti nagyok vagytok, mindent jobban tudtok (a kicsit nem fogadjátok be)? Állandóan kiközösítetek!

De undokok (csúnyák, rohadtak, hiúk, hülyék, nagyszájúak) vagytok! Beképzelt majmok! Nagy szamarak!

Megmondom a papának (mamának).

Nem fogtok tudni engem elkergetni.

E | Nem vagyok kicsi. Én nagy vagyok.

e | Azért (attól még) játszhatnátok. Na, vegyetek be már! De játsszatok! Engedjétek játszani! Én is szeretnék játszani!

Ki a kicsit nem becüli, az a nagyot nem érdemli. De miért nem?

P

I | Igen, kicsi vagyok.

Bocsánat, hogy zavartalak titeket a játékban.

I | Nem tehetek róla, hogy kicsi vagyok.

i | —

M'

Nem baj. Tudok egyedül is játszani.

Akkor hazamegyek. Akkor szerbusztok. Van más játék is. Van játszótársam.

M | Jól van. Játsszatok magatokban. Akkor ne játsszatok. Nem haragszom.

m | Majd megnövök én is. Ha megnövök, játsszatok. Majd játszom mással (a kicsikkel; a magam korabeliekkkel; a barátaimmal). Akkor elmegyek babázni. Majd játszom egyedül (az autómmal).

Kombinációk

E;I | De lenéztek!
Azt hiszitek, hogy ti már nagy fiúk vagytok? Ti sem vagytok még felnőttek!

E e | Miért? Miért nem játsszatok velem? Miért zártok ki? Ne legyetek olyan beképzelték!

E e | Miért, velem nem lehet játszani? De miért nem, én is olyan jól tudok játszani, mint ti. Attól még tudok jól játszani. Miért, én is tudok úgy focizni, mint ti. Én is ugyanúgy jogosult vagyok a játékra.

E m | Majd játszik más. Majd jobb gyerek játszik velem. Azt hiszed, nem tudok mással játszani? Majd játsszatok még!

			e;i	Majd igyekszem veletek lépést tartani.
			e;m	És ha megnövök? Ha megnövök, játsztok velem?
P			e	Nem kell a másikat azért lenézni.
		I	e	Nem tudtok olyan játékot, amihez én is értek? De azért próbáljatok ki engem! De nekem is meg kell tanulnom játszani! A kisebbnek is kell játszani! De nem tudjátok, hogy milyen okos vagyok. Kicsi, de ügyes.
M'		E		Nem is kell. Nem is akarok veletek játszani. Jobb is.

7. szituáció

Egy néni a ház ajtaja előtt áll, és így szól a kislányhoz, aki virágcsokorral a kezében feléje tart: „Rossz gyerek vagy! Letépted a virágaimat!”

E'		E		— Nem baj. Majd nő helyébe másik. Van még itt sok. Úgyis elvirágzik nemsokára. Olyan kár, hogy letéptem? Minek neked a virág? Hiszen ezek nem is szép virágok. Mert kellett.
		E		Nem vagyok rossz. Ezeket én is sokat öntöztem. Nem téptem le, kaptam. A virágboltban vettem. Nem a néniét téptem le.
			e	Kellene nekem nagyon.
P				Olyan szépek! Szép lesz a vázába!
		I		Né haragudj! (Ne tessék haragudni!) Bocsánatot kérek.
		I		Sajnálom. Igaz. Belátom, rossz gyerek voltam. Csak jót (csak kedveskedni) akartam. Neked szedtem. Csak neked (anyukámnak, apunak) akartam örömet szerezni (szedtem névnapjára; születésnapjára; anyák napjára). Nem akarattal történt. Nem tudtam, hogy nem szabad (hogy a nénié). Csak játékból csináltam, nem rosszaságból. Csak a vázába akartam tenni. Szobámat akartam szépíteni. Azért szedtem, mert anyák napja van. Csak csokrot gyűjtöttem. Nők napja van.
			i	Majd vetek (ültetek) másikat. Majd visszaültetem. Hozok helyette újat. Veszek helyette másikat. Máskor nem teszek ilyent (nem fogom letépní). Máskor jobban vigyázok.

M' | M | —
 | M | —
 | m | —

Kombinációk

E;E	Miért, nem jó, ha a szobában van?
E;I	A néni is volt gyerek.
E;I	Nem szabad letépni?
E;I	Virágot lopni nem bűn. Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet.
E m	Majd apu vesz másikat.
I' I	Nem akartam, de nagyon szépek voltak.
I' e	Nagyon szeretem a virágot és nincs pénzem rá.
I' e	Olyan szépek ezek a virágok, légy szives nekem adni!
i;m	Ha nagyobb leszek, nem tépem le a virágokat.

8. szituáció

Egy kislány összetörte a másik babáját. Akié a baba volt, azt mondja: „A legszebbik babámat törted el.”

E'	—	—
	E	Nem baj. Na és aztán?
		Úgy kell neked. Nem szeretlek, azért törtem el. Neked úgyis sok van.
		Nem ez volt a legszebb. Már régi volt. Nincs másik? Mit akarsz, ócska baba volt. Nem kár érte. Ez neked szép?
		Te pedig széttörted az autóm. Te is rontottál el nekem már mindenfélét. Mert nem akartad ideadni. Mert megharagudtam rád.
		Megmondlak anyunak, ha bántasz.
	E	Máskor jobban vigyázz rá! Miért ezt adtad ide? Én csak játszottam vele. Nem is én törtem el.
I'	e	Tedd össze! Javítsd meg!
	I	Ez baj.
	I	Ne haragudj! Bocsáss meg! Igazán sajnálom.
	I	Ügyetlen vagyok.
	I	Nem akarattal (nem szándékosan) történt. Véletlen volt. Kicsúszott a kezemből. Véletlenül ráléptem (ejtettem el).

Nem tudtam, hogy a tiéd. Nem tudtam, hogy ez a baba neked a legszebb (a legkedvesebb).

- | **i** | Majd adok (veszek) helyette másikat. Majd megfizetem. Majd elhozom helyette az enyémet. Majd válassz egyet az én babáim közül. Majd megpróbálok megcsinálni. Majd összeragasztom. Majd megjavítom. Majd elviszem a babaklinikára.
Máskor majd vigyázni fogok.

M'

| **M** |

- | **m** | Majd kapsz újat (másikat). Majd összeragasztják.

Kombinációk

- | **E;I** | Tudom. Így sikerült.
Te is el szoktad törni.
- | **E;I** | Nem tehetek róla, mind a ketten rosszak voltunk.
Mit csináljak?
- | **E;I** | Pedig én jó vagyok.
| **E;I** | Tiéd?
| **E** | **m** Majd veszel másikat.
| **e;i** | Majd megkérem anyukámat, vegye meg. Megcsináltatom apukámmal.
- | **e;m** | Nem lehetne összeragasztani?
Majd megcsináltatjuk apuval.
Édesanyám majd megfizeti.
- | **i;m** | Majd megveszem, ha lesz pénzem. Majd megveszi apukám és visszaadom.
Ne búsulj, majd nekiülünk és megcsináljuk.
Majd játszunk az enyémmel.

9. szituáció

Két fiú játszik a földön játékkatonákkal. Azt mondja az egyik: „Én nyertem, ezek most már az enyémeik.”

- E'** | | Kár. Jobb lett volna, ha én nyerek.
Akkor mi lesz az enyém? És nekem mi marad?
- | **E** | | Miért vagy ilyen undok (kapzsi)? Ne vágj fel ennyire!
Csaltál! Ne csalj! Ne hamukálj!
Nem adom oda őket. Még mit nem! Hogyan!

Fityiszt! Nem lesz a tiéd! Nekem is kell! Ha annyira kell, vegyél magadnak!

Akkor én nem mutatom meg a régi pénzeimet.

Miért?

Majd kapsz egy pofont.

Megmondlak a mamának.

Így nem lehet játszani!

E | Nem ér! Nem igazságos! Nem te nyertél! Én nyertem! Nem a tiéd! Enyém is! Nem igaz. Csak játék volt.

Ilyen nincs a szabályban. Ebben nem egyeztünk meg. Nem nyeresre játszottunk.

| **e** Hadd játsszak vele én is! Légy szíves adjál belőle! Felit add nekem! Játsszunk együtt! Kérek, ne vedd el! De csak játékból, ugye?

I' | **I** | —
Igazad van. Tudom. Te nyertél.

| **I** | Csak játszom vele.

| **i** | Én is veszek majdilyent magamnak. Hozok magamnak másikat.

M' | Jól van. Nem baj. Nekem nem is kell. Van nekem is. Nem vesztettem sokat. Nem sajnálom. Úgyis régiek. Akkor majd én játszom mással.

| **M** | Lehet (legyen) a tiéd. Jól van, vigyed. Jó, te nyertél. Akkor tedd el. Jó szívvel adom. Nem baj, úgyis játék ez. Nem baj, veszíteni tudni kell. Belenyugszom. Tessék. Jól van így egyeztünk meg. Te ügyesebben játszottál.

| **m** | Én is fogok nyerni. Majd holnap (máskor, legközelebb) én nyerek. Még nyerhetek én is. Majd lesz nekem is ilyen. Majd vesznek nekem. Majd visszanyerem.

Kombinációk

E' | **I** | Sajnos igazad van.

E' | | **e** És én most már nem játszhatok vele?
Ne vidd el, akkor nekem nem marad.

E';M' | | De szerencsés vagy!

| **E;E** | Nem biztos! Meg az enyéme! Milyen alapon állítod, hogy te nyertél?

| **E;I** | Túlerőben vagy.

| | Te nyertél, de a bábuk (a katonák) az enyéim maradnak.

- E; I** | Nem adhatom, mert ezt édesanyáméktól kaptam.
E | **e** Add vissza! Ne legyél olyan önző!
E; M | Csak játszani hagyom ott.
 Nem adom, de ha tetszik, választhatsz egyet.
E; M | Nem mind. Mind?
 Ha tied, vidd el, de ez csak játék volt és én nem így gondoltam.
E | **m** Legközelebb úgyis el fogod veszíteni.
E | **e** Inkább igazságosan kéne elosztani.
e; m Kezdjük újból! Játsszunk még egyszer! Játsszunk egy visszavágót!
 Ha vége a játéknak, visszaadod őket?
I | **E** | Mikor nyerted?
I | **e** Az egyik katonát add nekem! Ha igazi sportember vagy, revansot is adsz.
 | **i; m** A következő játszmában majd megpróbálok ügyesebben játszani. Máskor majd jobban igyekszem.
M | **e** | Na és aztán?
M | **e** De azért ugye ideadod? Jó, de én is hadd játsszam veled egy kicsit!

10. szituáció

Egy kiislány fekszik az ágyban. Az anyukája az ágya előtt áll és azt mondja: „Büntetésből küldtelek ágyba. Sajnálom, megérdemelted.”

- E** | **i** | Kár, hogy büntetésben vagyok (hogy le kellett feküdnöm). Kár, hogy nem láthatom az esti mesét. Pedig olyan jó film van. Pedig úgy szerettem volna még játszani.
 Nem vagyok álmos. Nem szeretek aludni.
 Úgy unatkozom.
E | Igazán adhattál volna más büntetést is. Azért még nem kellett volna ágyba küldeni.
 De én nem vagyok beteg!
 Úgyis kiszököm (felkelek). Majd kijövök. Nem akarok feküdni.
 Majd én is az ágyba küldelek, ha rosszat csinálsz. Te is feküdj le büntetésből!
E | Nem csináltam semmit. Mit csináltam? Ugyan miért? Nem is voltam rossz. Nem érdemelt meg. Én csak játszottam. Nem én voltam.

	e	Hadd nézzem még a tv-t! Még hadd maradjak fönt egy kicsit! Hadd keljek föl! Hadd olvassak!
I'	I	Miért? Azért; mert rossz voltam? Rosszalkodtam?
		Igen. Igazad van. Ez az igazság. Megérdemeltem. Sajnos. Meg is verhetél volna. Belátom. Beismerem. Rossz voltam.
		Bocsánatot kérek! Ne haragudj! Nagyon megbántam, amit tettem.
	-	Nem tehetek róla. Pedig nem akartam rossz lenni. Csak játékból csináltam.
	i	Máskor (többé, legközelebb, holnap) nem leszek rossz (nem teszek ilyent; jó leszek). Máskor nem játszom úgy, hogy beteg legyek.
M'		Majd jóváteszem.
		Nem baj. Jól van, itt maradok. Jó éjszakát. Ez nem büntetés. Legalább alszom. Úgyis álmos vagyok. Nem árt a pihenés. Legalább holnap frissen ébredek.
		Hallgatom a rádiót. Itt jobb, mint a szobában. Akkor olvasok. Én szeretek lustálkodni. Nagyon örülök. Legalább nem kell iskolába mennem.
	M	Jól tetted anyuka.
	m	Majd holnap fenn leszek. Majd legközelebb megnezem a tv-t. Majd ha felkelek, játszom tovább. Akkor lefekszem (alszom).

Kombinációk

E'	E	De nem tudok elaludni. De igazán, még nincs késő.
	e	Pedig még fennmaradnék.
E'	E;I	Milyen szigorú vagy! De azért mégse így kellett volna büntetni.
	e;i	És ha jó leszek? Nem bocsájtasz meg? Ha jó leszek, nem küldtök ágyba? Ezt még kijavíthatom? Engedj ki az ágyból, jó leszek.
	e;m	Majd holnap kijöhetek? De holnap ugye nézhetem a tv-t?
		Majd máskor nem küldesz ágyba ilyen korán?
I'	e	Majd máskor nem küldesz ágyba ilyen korán?
	I	Miért (kell lefeküdnöm)?
	e	Találj ki könnyebb büntetést!
	i	Igazad van, de máskor rendesebb leszek.
M	e	Mondjál egy mesét!

11. szituáció

„Egy kisfiú a szobában dobol, és az apukája rákiált:
„Csend legyen! Anyu aludni akar.”

E' | | Szerettem volna még játszani. Pedig de jó lenne
dobolni.

| **E** | Aludjon máskor! Majd holnap alszik. Majd alszik,
ha abbahagyom. Akkor anyu zárja be az ajtót!
Akkor is dobolok. Aludjon, én dobolok tovább.
Úgyse hallja meg. Aludjon dobszó mellett.
Na és? Én meg dobolni (játszani).

Nem. Nem lesz csend. Azért sem.

Egyszer van az embernek születésnapja.
Akkor miért vetted meg nekem a dobót? Miért, még
játszani sem lehet? Már sehol se lehet dobolni?

| **E** | De hiszen én csak játszom. Én nem kiabáltam.

Nem alszik. Nem akar aludni.

| | **e** De én most dobolni szeretnék. Én játszani akarok.
Még egy kicsit! Hadd doboljak (játsszam) egy
kicsit! Szeretném kipróbálni az új dobót.

P' | | Nagyon fáradt? Beteg? Már?

| **I** | Bocsánatot kérek.

| **I** | Nem tudtam, hogy aludni akar. Jaj, nem jutott
eszembe, hogy lefeküdt. Nem akartam zaklatni.

| | **i** Többet este nem fogok dobolni. Máskor nem dobolok.

M' | | —

| **M** | —

| | **m** Igen. Máris abbahagyom (leteszem; csöndben leszek).
Azonnal. Mindjárt. Jó. Rendben van. Akkor nem
dobolok. Megértettem.

Ja, az más. Akkor elveszek más játékot. Akkor
mást játszom.

Akkor kimegyek a térre (az udvarra; a játszótérre;
a kertbe; az utcára). Elmegyek máshová dobolni.
Akkor majd később (reggel; holnap; máskor) dobo-
lok. Majd ha felkel, akkor dobolok.

Kombinációk

E' | | **e** De annyira szeretek dobolni. De olyan szépen szól!

| **E** | **e** De én csak ki akartam próbálni.

| **E** | **m** Jól van na!

I' | **I** | **e** Miért akar anyu aludni?
 | **I** | **e** Dehát gyakorolnom kell.
 | **e;m** Jó, de előbb befejezem ezt az ütemet. Várj egy kicsit, (nem sokára) abbahagyom.
 Hadd menjek le (kimehetek? az udvarra (a játszótérre)! Az udvaron dobolhatok?
 És máskor dobolhatok? De ha felkelt, dobólhatok?
 Majd ha fölkel, folytatom (akkor dobólok).
 Jól van, de akkor mit csináljak? Akkor hol doboljak? Akkor mikor játszom? Mivel játszom akkor? Majd halkan (halkabban) dobólok. Egy picit dobólok. Nem lesznek hangos.
 Adj valami más játékot!

12. szituáció

Két fiú áll egymással szemben. Az egyik így szól:
 „Gyáva fickó vagy.”

E' | **E** | —
 Te vagy gyáva! Az vagy te! Aki mondja!
 Na ne mondd! Na majd meglátjuk! Ne híreskedj magaddal! Ne olyan hevesen, mert még megjáród!
 Na megállj, majd megmutatom! Mindjárt ellátom én a bajodat! Próbáljuk ki, te milyen fickó vagy!
 Verekedjünk meg! Majd elverlek! Hogy merted ezt mondani rólam? Mindig csak az erőddel heneagsz.
 Nem játszom veled többet! Nem kell nekem ilyen barát. Nem érdekelsz. Ezt nem bocsátom meg neked.
 Nagyszájú! Te szájhős!
 | **E** | Nem vagyok gyáva. Nem igaz. Még hogy én? Én gyáva, ilyent mondani! Tévedsz, ha azt hiszed. Ez nem gyávaság. Én bátor vagyok.
 Nem vagyok gyáva, csak óvatos (csak nem szeretek verekedni; csak nem akarok piszkos lenni). Miért, mert nem akarok bajba keveredni?
 | **e** | Légy szíves ne csúfoljál (ne sértegezz)! Ne mondj ilyeneket!
I' | **I** | —
 Belátom. Igazad van. Ezt én is tudom. Valóban nem kellett volna úgy megijednem attól a kutyától.

	<u>I</u>	Én kisebb vagyok, mint te. Én még nem vagyok olyan nagy. Te erősebb vagy. Mert sovány vagyok. Nem tehetek róla.
M'	i	Máskor nem leszek gyáva. Nem baj.
	<u>M</u>	—
	<u>m</u>	Ha megnövök, nem leszek gyáva. Bátrabb (erősebb) leszek nemsokára. Majd megbátorodom.

Kombinációk

	<u>E;E</u>	Te vagy vakmerő. Te vagy a gyáva, nem én. Az a gyáva, aki a gyéggel kikezd. Bátrabb vagyok, mint te. Bizonyítsd be!
	<u>E;I</u>	Majd megmutatom, hogy nem vagyok gyáva! Te is az vagy. És te mi vagy? Te talán nem? Te még gyávább. Te sem vagy bátrabb (különb). Te sem merted volna megcsinálni. Te meg szájhős. Akárcsak te. De ügyesebb, mint te. De okosabb. De nem olyan rossz, mint te. De többet tudok, mint te. Könnyű a kicsit nyúzni.
	<u>E;I</u>	Nem mindig vagyok gyáva. Jobb félni, mint megijedni. Többet ésszel, mint erővel.
	<u>E;I</u>	Az én helyemben te is ezt tetted volna. Én nem akartam rosszat csinálni.
I'	<u>E</u> i	Ha majd alkalom lesz, megmutatom.
	e	Miért? Miért vagyok gyáva? Miért, mit csináltam? Miért sértegetsz?
	<u>I;I</u>	Ne haragudj, de én nem akartam megverni ezt a fiút.
M'	<u>E</u>	Nem baj, de megverlek.
M'	<u>E</u>	Nem vitatkozom, úgy sincs igazad.

13. szituáció

A gyümölcsöskertből három fiú gyümölcsöt akart lopni. A gazda meglátta. Kettő elszaladt, a harmadikat a karjánál megragadta és most azt mondja neki: „Most végre rajtacsíptelek.”

E'		—	
	E		Nem baj. Jól van. Hát aztán? Nem érsz vele sokat. Úgyis szedek majd. Úgyis elmegyek. Majd elszököm. Majd máskor nem fogsz elcsípni. Miért tetszik sajnálni ezt a pár almát? Úgy odavan ezért a két szem szilváért? Ugye azokat nem fogod el? Őket miért nem csípted rajta? Könnyű egyre rákenni az egészet. Ezt még megbánod. Ha hozzám nyúl, jön az apukám.
	E		Miért nem hagysz játszani? Ne kiabálj! De én nem csináltam semmit. Én nem loptam. Nem vagyok rossz kölyök. Csak a kertet akartam megnézni. Én csak a földről szedtem. Én csak néztem. Nem csíptél (csípett) rajta. Engem? Min? De miért? Miénk a kert.
		e	Engedj el! (Tessék elengedni!) Jaj, hagyj békén! Ne bánts! (Ne tessék bántani!) Hagyjál! Mentsetek meg, társaim! Szabadítsatok ki! Hadd egyek egy kis almát!
P			Jaj!
	I		Ne tessék haragudni. Bocsánatot kérek. Megérdemeltem. Rossz voltam.
	I		Nem akartam (akartunk) rosszat csinálni. Nem tehetek róla. Nem tudtam, hogy nem szabad. Nem tudtam, hogy a bácsié az almafa (a kert). Szomjas voltam, azért akartam almát enni. Éhesek voltunk. Nagyon szeretem az almát. Nekünk nincsen gyümölcsfánk.
		i	Máskor nem teszek ilyent. Nem fogok többé lopni. Megfizetem a spórolt pénzből. Megtérítjük a kárt.
M'			—
	M		—
		m	—

Kombinációk

E'	E		Kár. Sajnos elég ügyetlen voltam. Kár volt a bácsinak itt állni.
	E;E		Nem én voltam, ők voltak. Az a kettő akart csak lopni.
	E	e	Tessék hazaengedni, nem csináltam rosszat.
	E;I		Most jöttem először lopni. Múltkor nem is én voltam.

- | **E;I** | Nemcsak én voltam. A többiek is loptak. A többi-eket is tessék elfogni (megbüntetni!) Ők is bűnösök. A legtöbbet ők vitték el.
- | **E;I** | Ők akarták, hogy lopjak. Én nem akartam, ők vettek rá. Ők vitték bele a bajba.
- | **I** | **e; i** Csak most tessék elengedni, ezentúl nem lopok.
- | **I** | **e** Mit csinálsz velem? Mit akar velem, bácsi? Meg-versz?
- | **I** | **i** Loptam ugyan, de visszaadom.

14. szituáció

Egy kisfiú egyedül ül a szobában egy széken. A csukott ajtón keresztül beszél hozzá egy bácsi: „Mit csinálsz itt?”

- E'** | | Búslakodom. Félek. Unatkozom, mert nem foglal-kozik velem senki. Anyukám elment, be vagyok zárva a lakásba.
- | **E** | Mi köze (közöd) hozzá? Nem látja (látod)? Amit te nem. Nem a te dolgod. Hagyj békén! Ne törődj velem! Nem mondom meg.
Rosszalkodom.
Nem nyitom ki az ajtót.
Mérges vagyok és duzzogok.
- | **E** | Semmit. Semmi rosszat. Nem csinálok semmit; jó vagyok. Nem rosszalkodom.
- | **I** | **e** Apuka, ne bánts!
- | **I** | —
- | **I** | Bezárták, mert rossz voltam. Ideültettek büntetés-ből. Letörtem a falat. Betörtem az ablakot.
- M'** | | **i** Ülök, de ha kell a segítségem, kimegyek segíteni.
Ülök. Gondolkodom. Olvasok. Tanulok. Leckét írok. Játsszom. Nézem a tv-t. Pihenek. Nézelődöm. Töprengek. Várom a társaimat. Várom valakit.
- | **M** | —
- | **m** | —

Kombinációk

- M'** | **E** | Játsszom, most nem érek rá kinyitni az ajtót.
Látod, hogy ülök.
- M'** | **E** | Csak ülök.

15. szituáció

Egy kislány elesett és a lépcső alján fekszik. Egy néni fentről leszól neki: „Megütötted magad?”

- E'** | | Igen. Megütöttem. Meg, Megütöttem a fejemet (lábamat; kezemet; hátamat). Nagyon. Fáj (eltört) a lábam (karom; könyököm; derekam). Nem tudok felkelni.
- | **E** | Eléggé! Elképzeld! De még mennyire! Próbálja ki! Még kérde? Noná! Hát persze, hogy megütöttem magam!
- | **e** | Légy szíves, segíts fel! Tessék segíteni!
- I'** | | Nem. Nem, semmi baj. Nem, csak pihenek. Egy csöppet sem. Ne tessék aggódni értem.
- | **I** | Igen, de megérdemeltem. Magamnak köszönhetem. Úgy kell nekem, mert futottam.
- | **i** | Majd máskor jobban vigyázok. Máskor nem fogok gyorsan szaladni (ugrálni) a lépcsőn. Máskor nem csúszkállok a korláton.
- M'** | | Csak egy kicsit. Nem nagyon. Nem érdekes. Katona dolog. Semmiség. Kicsit, de nem veszélyes. Igen, de nem nagyon fáj. Már nem is fáj annyira. Csak a térde-men van egy karcolás. Csak a lábam (a hátam; a karom) egy kicsit fáj. Sebaj, majd meggyógyulok. Nem, csak megijedtem. Majd elmúlik.

M

m

Kombinációk

- E'** | | **e** Igen, nagyon megütöttem, tessék idehívni anyukámat!
- E':I'** | | Nagyon, de azért ne tessék fáradni. Nem, csak nagyon megijedtem.
- E'** | | **i** Megütöttem magam, ezért nem fogok itt többet lecsúszni.
- | **E** | **e** Inkább segíts feltápáskodni, ne kiabálj!
- I'** | | **i** Nem, de nem is csúszkállok többet.
- M'** | **I** | Igen, de nincs semmi baj, én vagyok az oka. Á, semmi, csak egy kicsit rossz voltam.

16. szituáció

Egy kislány labdát szorongatva bújik egy néni mellé. A néni így szól a szemben álló nagylányhoz: „A labda a tiéd. A kicsinek nem lett volna szabad elvennie.”

- E'** | | Akkor én mivel játszom?
- | **E** | Igaza van a néninek. Igen, én is játszani szerettem volna vele. Ez a szemtelen mindent megenged magának. Tán neki nincs? Ez felháborító.
De mégis elvette. Miért vetted el a labdámat?
De ő szófogadatlan. Nem enged játszani.
Akkor én is elveszem tőle. Akkor is vissza fogom venni.
- | | **e** Akkor add (adja) vissza! Kérem a labdát! Akkor tessék elkérni (visszakérni) tőle!
- I'** | | Miért? A kicsi nem játszhat vele? Miért nem lett volna szabad?
- | | Köszönöm szépen. Akkor játszom vele.
- | **I** | Bocsáss meg. De ugye, nem tetszik haragudni?
Tudom. Igen. Én vagyok a hibás.
- | **I** | De ha sír, mit csináljak? De annyira kérte. De ha annyira erősködött. Csak jószívből adtam oda neki. Csak jót akartam. Én csak játszani akartam a kislánnyal. Nem tudtam. Nem vettem észre. Legurult.
- | | **i** Majd máskor vigyázok. Másokor nem adom oda.
Majd én is veszek magamnak. Elkérem tőle.
- M'** | | Nem baj. Úgyis visszaadja. Hadd játsszon vele ő is. Legyen az övé. Én már úgyis unom a labdázást. Nekem már úgy sincs szükségem rá. Én szívesen odaadom neki. Én úgysem játszom vele.
- | **M** | Én adtam oda. Megengedtem neki. De én kölcsönadtam neki. Nem akarta elvenni. Megbocsátok neki. Nem haragszom érte.
Jó testvérek közt a játék közös. Közösen játszunk. Hisz ő még picike. Ő is szeretett volna játszani. Más (ő) is játszhat a labdával.
Nem vagyok irigy. A nagynak oda kell adni a kicsinek.
Nem tesz rosszat vele.
- | | **m** Majd akkor együtt labdázunk.
Majd én játszom vele máskor.
Majd visszaadja.
Majd neki is lesz.

Kombinációk

	E;E	Én nem adtam neki oda.
	E;I	Nem tehetek róla, kivette a kezemből. Dehát elvette (ellopta) tőlem. Ő vette el erőszakkal.
	E;M	Ő is játszhat vele, nem?
	E e	Adja vissza rögtön, mert meglapítom. Tessék megverni!
	e;m	Engedd meg, anyu, hogy ketten játsszunk! Vegyetek két labdát!
	i;m	Majd visszakérem tőle.
M';P'		Miért, csak játszottunk. Miért, nyugodtan odaadhatom.
M'	I	Megsajnáltam.
	M;I	De ő adta kölcsön.
		Én el akartam venni, de ő még kicsi.

17. szituáció

Egy kisgyerek fekszik az ágyban. A szülei kabátba felöltözve az ágy mellett állnak és így szólnak: „Mi most elmegyünk. Aludjál.”

E'			Kár, hogy nem mehetek veletek. Miért mentek el? Félek egyedül. Nem tudok aludni, ha elmentek.
	E		Nem fogok (nem akarok) aludni. Dehogy alszom, inkább játszom. Nem vagyok álmos. Úgyis fölkelek. Mindig csak ti mentek!
		e	Én is el szeretnék (akarok) menni. Én is megyek (én is hadd menjek) veletek! Engem nem viztek magatokkal? Ne hagyjatok itt! Maradjatok még egy kicsit! Ne menjetek el! Mikor jöttök vissza? Sokáig maradtok? Siessetek vissza!
P'			Máskor is gyertek. Jaj de jó, hogy aludhatok! Nagyon jó a pihenés.
		I	—
		i	—
M'			Hová mentek? MenjeteK csak, én úgyis álmos vagyok. Nem félek.

- | **M** | Jó. Rendben van. MenjeteK el nyugodtan. MenjeteK csak. Jól van, úgyis egész héten dolgoztatok. Ne féljeteK, vigyázok magamra.
- | **m** | Jó, aludni fogok. Igen, alszom. Szórakoztatok (mulassatok) jól! Jó utat! Jó éjszakát! Szerbusztek! Csókolom! Majd holnap játszom.

Kombinációk

- E'** | **e** Ne menjeteK el, félek egyedül. Nem szeretnék egyedül maradni.
Muszáj (miért kell) aludnom? Muszáj elmenneteK?
- | **E** | **e** És én miért nem mehetek veleteK?
És még tv-t se nézhetek?
- | **E;M** | **e;m** Jó, de más csinálók. Jó, de úgyse alszom.
De ugye siettek haza? Jó, de aztán siesseteK haza!
Várlak benneteK! Jó, de ne soká jöjjetek! Jó, de az ajtót zárjátok be!
Hadd nézzem még kicsit a tv-t! Rádiózhatok még egy kicsit? Olvashatok még egy kicsit?
Majd máskor én is veleteK megyek.
De akkor holnap nézhetem a filmet?
- | **i;m** | Megigérem, hogy nem csinálók rosszat.

18. szituáció

Egy fiú és egy lány állnak egymással szemben. A lány azt mondja a fiúnak: „Téged nem hívlak meg a születésnapomra.”

- E'** | Sajnálom. Kár. Pedig szerettem volna elmenni. Nagyon rosszul esik.
- | **E** | Én se téged. Kölcsönkenyér visszajár.
Nem szép tőled. Szégyellj magad! Ezt nem vártam volna tőled!
Majd megbánod! Azt próbáld meg! Na megállj!
Akkor megverlek!
Akkor is (úgyis) elmegyek.
Irigy vagy. Hiú vagy. Te undok! Te piszok! Pukkadj meg!
Sajnálod a tortát?

	<u>E</u>	Nem vétettem ellened semmit.
	e	Hívjál meg! Igazán meghívhatnál! Ha a barátod vagyok, meghívsz! El szeretnék menni. Engedd meg, hogy elmenjek!
I'	I	— Azért, mert a múltkor csúfoltalak (rosszat csináltam veled).
	i	—
M'		Nem baj. Nem bánom. Úgyis van programom. Úgyse tudtam volna elmenni, mert elutazunk. Nem is akartam elmenni, mert más-hová megyek. Jó itthon is.
	M	Ha nem akarod, hát nem. A te dolgod, hogy kit hívsz meg. Akkor nem megyek el. Nem haragszom.
	m	Majd máskor eljövök. Majd máskor meghívsz. Majd más meghív. Akkor elmegyek moziba. Majd focizom. Akkor inkább hazamegyek.

Kombinációk

E'		e	Pedig szívesen elmennék.
E'	I		Hát ha haragszol rám, akkor nem tudok mit tenni. Szerettem volna elmenni, de így is jó.
E';M'	E;E		Pedig én jobb fiú voltam, mint te.
	<u>E</u>	e	Miért, én nem is voltam rossz. Miért, mit csináltam? Miért, én nem vagyok olyan ember, mint más. Pedig én a legjobb barátod vagyok. Miért, én is meghív-talak.
	E;M		Te tudod, mit teszel. Tudom, már megmondták a kedves barátnőid.
		e;i	Hozok neked virágot, és majd meghívsz. De örömet szerettem volna szerezni.
I'	I		Miért haragszol rám?
I'		e	Miért? Miért nem hívsz meg?
	I	e	Talán rossz gyerek vagyok? Talán valami rosszat tettem ellened?
M'	E		Nem is kell. Nem vagyok rászorulva. Ezt nem is vártam tőled. Nem baj, megvagyok én a te születés-napod nélkül is. Nem izgat. Nem halok bele. Nem is akarok elmenni. No és, akkor mi van? Kit érdekel a te születésnapod? Mit vágsz fel úgy veled?

19. szituáció

Egy fiú áll az ágya mellett. Vele szemben áll az anyukája és egy kisgyerek. Az anyukája azt mondja a fiúnak: „Már megint vizes az ágyad! Úgy viselkedsz, mint egy kisbaba. A testvéred nem ilyen, pedig ő kisebb nálad.”

E' | **E** | —
Na és aztán? Nem baj. Nem érdekel.

Persze, mert öcsi melletted alszik. Kisebb az ágya is! Mindig a testvéremet véded! Csak ő érezné magát a helyemben! Majd máskor az ő ágya lesz vizes!

| **E** | Akkor ne itassatok meg velem este fél liter teát!
Nem is én csináltam. Nem igaz. Én nem szoktam ilyent csinálni. Nem pisilem be. Nem én voltam. Nem is vagyok kisbaba.

Kiömlött egy pohár víz. Csak a vizet (teát) öntöttem ki. Ivás közben bevizeztem. Vizes volt a pizsamám. Csak izzadtam.

Nem is vizes.
| | **e** Ki kéne mosni.

I' | **I** | —
Tudom. Igen. Egy kicsit bevizeztem. Bepisilem. Szégyellem magam.

Ne haragudj. Bocsánatot kérek. Sajnálom. Úgy látszik, ő jobb nálam. Ő ügyesebb.

Ki fogok kapni érte.
Rendetlen vagyok.

| **I** | **i** Nem tehetek róla. Nem akartam. Véletlen volt. Álomban történt. Rosszat álmodtam. Nem ébredtem fel. Nagyön mélyen aludtam. Azt álmodtam, hogy a WC-n vagyok. Nem bírtam már ki.

Meg vagyok fáзва. Rossz a vesém. Beteg vagyok. Féltem kimenni.

Be volt zárva a W. C.
Én se vagyok még nagy. Én is kicsi vagyok még.

| | **i** Nem fogok többé bepisilni (ilyent csinálni). Utoljára történt. Máskor vigyázok. Máskor nem iszom olyan sok vizet. Máskor nem vizezem be. Majd jobban figyelek. Igyekszem leszokni róla.

Majd átcserelem. Majd megszáritom. Majd kimosom. Majd áthúszom az ágyat.

M' | **M** | —
| **m** | —

Kombinációk

	E;E	Tegnap a testvérem feküdt itt. Mert ő átjött hozzám, és azért. De hisz ő csinálta.
Ki vizezte be az ágyam? Miért vizes?
Miért, én nagyobb vagyok?
	E;I	Hát sajnós lusta voltam (nem volt kedvem) kimenni. Ami megtörtént, az megtörtént.
Az övé is vizes szokott lenni. De ő is ilyen. Ő is bepisilt.
	E;I	Ez mindenkivel előfordulhat. Megtörténik az ilyesmi. Megtörtént ez már mással is.
De ha egyszer rámjön! Tehetek én arról? Mit csináljak?
Hát persze, mert beteg vagyok!
Őneki könnyebb, őt felébresztik. Őrá jobban vigyáztok. Én nem vagyok jól nevelve, mint ő. Én se vagyok még túl nagy.
	E i	Majd leszokom róla.
	E m	Majd megszárad.
I'	E	Nem tudom, miért vizes.
	i;m	Ha megnövök, nem fogok így viselkedni.

20. szituáció

Két fiú gombozik. Az egyik így szól: „Véletlenül löktem meg a gombjaidat. Nagyon sajnálom.” (Az ide tartozó kép nem gombozó, hanem golyózó gyerekeket ábrázol. Szövege: „Véletlenül löktem meg a golyóidat...” stb. Vakok vizsgálatához a szöveges változatban azért választottuk a gombozást, mert a golyózás a vakoknál gyakorlatilag ismeretlen játék.)

E'		Kár, hogy meglökted.
	E	Ne hazudj! Csaltál! Nem, akarattal csináltad. Persze, mindent <i>csak</i> véletlenül! Nem hiszem el.
Te mindig rosszat akarsz nekem, hogy veszítsek.
De meglökted! Akkor is te voltál. De véletlenül se lökd meg! Jobban is ügyelhetnél volna. Miért nem vigyáztál?
Máskor a saját golyóidat lökdösd! Máskor ne csináld ezt! Most már sajnálhatod! Vigyázz jobban!

Majd én is meglököm a tiédet. Majd én is véletlenül pofon váglak. Nem leszek a barátod. Nem játszom veled. Megmondalak anyukámnak. Nagyon haragszom rád. Olyan ügyetlen (mafla) vagy. Akkor én győztem.

	e	Gurítsd vissza! Segíts visszaállítani! Adj a tiedből! Vedd fel! Szedd össze!
I'	I	—
	i	Majd összeszedem. Majd visszarakom. Újra felállítom.
M'		Nem baj, én emlékszem, hogy hol voltak. Nem baj, játszunk tovább! Nem baj, úgyis már végeztem.
	M	Nem baj. Nem történt semmi. Megbocsátok. Jól van, nem haragszom. Nem tesz semmit. Előfordul. Elhiszem. Nem bánom. Tudom, hogy nem akarattal csináltad. Nem tehetsz róla. Velem is előfordulhat.
	m	Akkor kezdjük előlről. Kezdjünk új játékot! Majd visszarakjuk a helyére! Majd máskor jobban vigyázol.

Kombinációk

E'	E	Pedig most álltam nyeresre. Most kezdek előlről.
E'	M	Most már mindegy. Most már nem érvényes a játék.
	E;M	Nem baj, csak máskor jobban vigyázz! Azért vigyázhattál volna. Most az egyszer még elnézem (megbocsátok). Máskor ne lökd meg!
I'	E	Biztos?
	i;m	Nem baj, majd ketten összeszedjük.
	M	Nem baj, de segíts összeszedni! De azért felszedhetéd őket!
	M	Nem baj, majd visszarakom (összeszedem; visszaállítom).

21. szituáció

Egy kislány ül a hintán, és így szól a szemben álló lánynak: „Ma pedig egész délután én fogok hintázni.”

E'			Én addig mit csináljak? Én sírok.
		E	Irigy (önző; udvariatlan; undok; igazságtalan) vagy. Szakadjon le alattad! Fulladj meg!
			Megbánod még! Nem hiszem! Nem olyan biztos! Úgysem engedem! Csak szeretnél! Nem te fogsz hintázni! Majd kilöklek! Nem! Még mit nem? Majd elveszem a hintát! Majd jól megtéplek! Szállj ki, vagy én raklak ki!
			Nincs jogod hozzá. Hogyisne! Nem oda Buda! Ez nem igazságos! Délelőtt is te hintáztál. Nemcsak a tiéd a hinta. Nem a tiéd az egész játszótér. Nem te vagy a világ közepe!
			Majd máskor én sem adom oda neked. Akkor én nem leszek a barátod. Megharagudtam.
			Akkor megmondalak édesanyámnak (apukámnak; a testvéremnek). Idehívom anyut.
		e	Én is szeretnék. Add ide a hintát! Hadd hintázzak én is! Majd aztán add át a helyed! De azért hagyni kell a másikat is!
I'			Akkor jó magasra meglöklek.
		I	—
		i	—
M'			Jól van. Nem baj. Mással is el tudom tölteni az időmet. Akkor inkább tanulok. Én meg elmegyek mozi-ba. Van több hinta is, nemcsak ez az egy. Nekünk otthon is van hintánk.
		M	Hintázz nyugodtan. Na jó, nem bánom. Odaadom. Most rajtad a sor.
		m	Holnap meg (legközelebb; ebéd után pedig; ha elmész) én hintázom.
			Egyszer úgyis megunod. Úgyis elfáradsz.
			Én meg a játszótéren hintázom. Keresek másik hintát! Akkor én játszom mást.

Kombinációk

	E		e	Miért vagy ilyen undok, nekem is átadhatnád a hintát! Ne légy ilyen önző (irigy; igazságtalan)! Miért mindig te? Udvariasabb is lehetnél!
	E;M			Jaj de csúnyán viselkedsz, de csak hintázzál!
	E		m	Egy órát hintázhatsz, aztán ledoblak.
			e;m	Nem, majd felváltva fogunk. Tíz percig te, tíz percig én. Hintázzunk ketten! Majd én az öledbe ülök. De akkor holnap én! Egyezzünk meg, holnap pedig én fogok.

És én mikor hintázzak? Nekem csak pár percig kellene.

P | | **e** Miért nem engedsz engem? Miért csak te hintázol? Miért nem adod ide a hintát? Miért?

22. szituáció

A tanító néni így szól az osztályba belépő gyerekhez:
„Elkéstél.”

E'		E		—
		E		Nem baj. Na és? És az baj?
		E		Miért késtem el? Nem késtem el. Nem igaz.
P				e —
		I		Ó de kár!
		I		Bocsánatot kérek. Ne tessék haragudni. Nagyon sajnálom.
		I		Igaz, nem siettem. Nagyon elbáméskodtam.
		I		Véletlenül volt. Nem akartam. Nem tehetek róla.
				Véletlenül elaludtam (elaludtunk). Későn ébredtem (keltem) fel. Későn feküdtem le este.
				Elromlott (késett, nem jött) a villamos (a busz, a troli). Rossz volt a közlekedés.
				Elromlott (nem csörgött, megállt, késett, rosszul járt) az óránk.
				Vásárolni kellett. A kistestvéretem el kellett vinni a bölcsődébe. Zongoraóráim volt. Bélyegszakkörön voltam. Orvosnál voltam.
				Messziről jöttem. Azt hittem, hogy később kell jönni.
				Rosszul lett (beteg) a mamám (a nagymamám).
				i Máskor hamarabb kelek fel. Máskor nem fog előfordulni. Máskor sietek (fürgébb leszek, igyekszem, pontos leszek). Holnap korábban jövök. Máskor bepótolom.
M'				—
		M		—
				m —

Kombinációk

	E		e	Ne csúfoljatos!
	E;I			Tudom.

| **E:I** | Nem sokat.
 | **E:I** | Pedig időben elindultam. Pedig siettem.
 Hoztam róla igazolást.

23. szituáció

Egy kisfiú ül egy tányér leves előtt. Az asztal mellett álló néni így szól: „Igazán kár, hogy hideg a levesed.”

E' | | Igen. Kihűlt. Igen, mert így nagyon zsíros. De kár. Sajnálom. Jó lenne, ha melegebb lenne. Nem tudom megenni. Hidegen nem szeretem. Már elhűlt?

| **E** | Megmelegíthetted volna. Melegebb is lehetne. Miért nem melegítetted meg? Mindig hidegen adod ide. Rajta kellett volna hagyni a tűzön. Ha több gondod lenne rám, megmelegítetted volna.
 Miért hideg? Miért hagytad kihűlni?
 Így ehetetlen. Én azt ki nem állhatom. Utálok a hideg levest. Hidegen nem eszem meg. Nem fogom elrontani a gyomrom!

| | **e** Nem lehetne megmelegíteni? Melegítsd meg? Adj melegebbet!
 Kérlek adjál valami mást!

I' | | Az előbb nagyon forró volt. Még szerencse, hogy hideg.

| **I** | Tudom én, miattam van. Én vagyok a hibás, nem jöttem haza időben. Későn jöttem. Előbb kellett volna hazajönnöm. Mert totójáztam vele. Nem siettem. Játszottam.

| **I** | Nem tehetek róla, hogy kihűlt. Hidegen kaptam meg. Nem jöttem hamarabb, mert kész akartam lenni a leckével. Nem tudtam előbb hazajönni. Be voltunk zárva az iskolában. Sarokban kellett állnom az iskolában.

| | **i** Megmelegítem.
 Máskor majd hamarabb hazajövök. Majd máskor sietek megenni. Máskor nem játszom olyan sokat, hogy ne hűljön ki a leves. Máskor nem csavargok és meleg marad.

M' | | Nem baj. Nem is olyan hideg. Így is megeszem (meg tudom enni). Így is szeretem. Így is jó. Úgyse szerettem a túl forró. Úgyis melegem van.

M	Ne aggódj. Te nem tehetsz róla. Nem baj, tudom, hogy elromlott a gázkályhánk.
m	Nem baj, máskor meleg lesz. Holnap (este) majd melegebb lesz a leves.

Kombinációk

E'		e	És nem lehet megmelegíteni?
	E	e	És miért nem melegíted meg?
	E; I		Nem tehetek róla, hogy ilyen korán táltál. Laci akarta, hogy játszunk még.
P'	E		Mikor főzted?
	I; I		Ne haragudj mama, de belefeledkeztem a játékba.
	I	e	Én vagyok az oka, melegítsd meg, légy szíves.
M'	E		Nem baj, majd holnap jobban csinálod.
M'		e	Így is meg tudom enni, de azért megmelegíthetnéd. Máskor légy szíves melegítsd fel jobban! Legfeljebb újramelegíted.

24. szituáció

A könyvtáros néni így szól egy fiúhoz: „Nem tiszta a kezed. Kezet kell mosnod, mielőtt a könyvekhez nyúlnál.”

E'			Nincs itt a könyvtárban egy mosdó, ahol kezet moshatnék.
	E		Mit számít az? Anélkül nem lesznek piszkosak? De a könyvek is piszkosak. Nem árt a könyvnek. A könyv talán olyan nagy érték? Nem baj. Nem mosok kezet. Úgysem piszkolom össze. Már megint? Miért kell kezet mosni? Miért, piszkos lesz?
	E		Pedig én megmostam. Most mostam kezet. Nem is piszkos a kezem. Mindig tiszta kézzel nyúlok a könyvhöz.
P'		e	—
	I		Mert piszkos lesz (a könyv). Piszkos a kezem. Tudom. Elismerem. Ne tessék haragudni. Bocsánatot kérek, hogy piszkos kézzel jöttem.

	I	Azért piszkos a kezem, mert lent voltam a téren. Az úton bepiszkolódtam. Elestem, azért piszkos. Játszottam, Labdáztam. Ezt elfelejtettem. Nem tudom, hol van a csap. Nem találok vízcsapot. Nem folyik a víz a csapban. Elromlott a vízcsap. Ez a kosz nem jön le.
		i Máskor kezet fogok mosni. Máskor tiszta kézzel jövök.
M'		—
	M	—
		m Igenis. Azonnal. Rögtön. Jó. Mindjárt. Máris. Kimegyek és megmosom. Akkor megyek kezet mosni.

Kombinációk

E'		m De nincs mibe megtöröljem.
	E;I	A többieknek nem tetszett szólni?
		e;i Tessék ideadni a könyvet, nem piszkítom be.
	I;I	Elfelejtettem, ne tessék haragudni.
		e;m Van itt vízcsap? De hol van a mosdó? Hol lehet kezet mosni? Hol a lavór? Rögtön megyek, csak hadd nézzem meg a könyvet! Kézmosás után akármelyiket kivehetem? Jó, kezet mosok, de utána ugye megnézhetem?
	I	e Igazán ne haragudjon, de adjon könyvet!
M'	E	Akkor köszönöm. Akkor nem viszek könyvet.

III. AZ ÉRTÉKELÉS

1. AZ ÖSSZESÍTŐLAP KITÖLTÉSE. A PROFIL

Ha a v. sz. válaszait följegyeztük és a fenti szempontok szerint jelöltük őket, a jeleket beírjuk az összesítő lapba (a kiértékelési lap megfelelő táblázatába, lásd a 8. függelék), az **O-D**, **E-D** és **N-P** oszlopoknak megfelelően. Egy 7 éves 6 hónapos, II. osztályos kislány vizsgálati jegyzőkönyve alapján mutatjuk be ezt az eljárást.

A jelölt jegyzőkönyv:

1. Nagyon kár.	E'
2. Nem adom.	E
3. Elhiszem.	M
4. Majd megjavítom én.	i
5. Kár, hogy nincsen pénzed.	E'
6. De felvágtok!	E
7. Nem bűn ez, a vázába hoztam.	<u>E</u>;I
8. Pedig én jó vagyok.	<u>E</u>;I
9. Nem adom oda.	E
10. Ne haragudj!	I
11. Mindjárt abbahagyom.	m
12. Te még gyávább.	E;I
13. Nem is én csináltam.	<u>E</u>
14. Ülök.	M'
15. Kicsit.	M'

16. De mégis elvette.	E
17. Jó, alszom.	m
18. Nem baj.	M'
19. Mit tegyek, sürgős volt.	I
20. Nem baj.	M
21. De irigy vagy.	E
22. Elaludtam.	I
23. Így is jó.	M'
24. Jó.	m

Ezután a profil elkészítése következik. A megadott profiltáblázaton az előfordult jelek gyakoriságát abszolút számban feltüntetjük (az előbbi táblázat jeleit csoportonként összeadjuk). Ha egy mezőben két jel van, akkor ezek értéke az összeadásnál 0,5 pont. Egy mező értéke ugyanis mindig 1 pont. Majd a 9 jel gyakoriságából (azért 9, mert a profilon az **E** és **E**, ill. az **I** és **I** jeleket nem különböztetjük meg) kiszámítjuk a 6 értékelési szempont (kategória) gyakoriságát abszolút számban és százalékban. Így pl. az **E'**, **E** és **e** válaszok összege az extrapunivitás kategóriájának gyakoriságát mutatja, az **E'**, **I'** és **M'** válaszok összege az akadálydominanciáról (az **O-D** válaszok gyakoriságáról) ad képet. Az **E**, **I**, **M**, illetve **O-D**, **E-D**, **N-P** válaszok százalékaránya profilszerűen mutatja a v. sz. agresszív irányulásának és reakciós típusának tendenciáját.

A pontszámoknak megfelelő százalékvértékeket a *Függelék* 1. pontja tartalmazza. Az átszámítás alapja csak abban az esetben 24, ha a v. sz. minden választ megadott, s azok valamennyien értékelhetők. Egyébként mindig az értékelhető (tehát lejelölt) válaszok számát kell 100%-nak tekinteni. Ha a jegyzőkönyv 20-nál kevesebb jelölt választ tartalmaz, a teszt nem értékelhető.

1. táblázat

A jelek elrendezése az összesítőlapon

	O-D	E-D	N-P
1.	E'		
2.		E	
3.		M	
4.			i
5.	E'		
6.		E	
7.		$\frac{E;I}{E;I}$	
8.		$\frac{E}{E}$	
9.		I	
10.			
11.			m
12.		E;I	
13.		$\frac{E}{E}$	
14.	M'		
15.	M'		
16.		E	
17.			m
18.	M'		
19.		$\frac{I}{M}$	
20.		E	
21.		I	
22.			
23.	M'		
24.			m

2. táblázat

Az első táblázat adataiból készített profil

	O-D	E-D	N-P	Össze- sen	%	Standard
E	2	7,5	0	9,5	39,6	Q_1/Mdn
I	0	4,5	1	5,5	22,9	Mdn/Q_3
M	4	2	3	9	37,5	Mdn/Q_3
Összesen	6	14	4	24	100,0	
%	25,0	58,3	16,6	99,9		
Standard	Mdn/Q_3	Mdn/Q_3	Q_1/Mdn			

A 2. táblázat a fenti jegyzőkönyv alapján készült profilt mutatja be. A „standard” rovatba azt jegyezzük be, hogy a v. sz. a megfelelő kategóriában a normához viszonyítva milyen reakciót adott. A szóban forgó gyerek PFT-reakciói a profil szerint meglehetősen átlagosak, hiszen válaszainak száma minden kategóriában a középérték (medián) és valamelyik kvartilis érték közé esik. Az átlagosnál alacsonyabb értéket így jelöljük: $< Q_1$, azaz: kisebb, mint Q_1 , a nagyobbat pedig: $> Q_3$, azaz: nagyobb, mint Q_3 .

2. A G. C. R.

A G. C. R. (Group Conformity Rating) a konformizmus mutatója. Azt fejezi ki, hogy a v. sz. válaszai mennyiben felelnek meg a képeken ábrázolt szituációkban a megszokott, „vulgáris” válaszoknak.

A standard-táblázatok között található G. C. R.-jelek jegyzéke (*Függelék, 2.*) az egyes képeknél kiemelkedő gyakorisággal előforduló válaszok jeleit tartalmazza. Mivel a „tipikus válasz nagymértékben függ a szociokulturális hagyományoktól (hiszen itt a környezettől átvett viselkedéssémákról van szó, és a G. C. R.-listán szereplő jel népszerűen fogalmazva ezt fejezi ki: ilyen helyzetben „általában így szoktak viselkedni”), érthető, hogy különböző országokban ez a jegyzék más és más. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy sem az eredeti amerikai, sem a nálunk eddig használt német G. C. R.-jegyzék nem adhat adekvát támpontot a magyar gyerekek PFT-vizsgálatának értékeléséhez.

Minden olyan válasz, amely a G. C. R.-jegyzék szerint az adott képre tipikus, egy G. C. R.-*pontot* kap. Ha kombinált jelölést alkalmaztunk, s a táblázaton csak az egyik jel található meg, akkor fél G. C. R.-pontot adunk. Ha a táblázaton egynél több jel szerepel, akkor annál a képnél a válaszra egyaránt egy pontot adunk, abban az

esetben is, ha ugyanazt a kombinációt adta, s abban az esetben is, ha a válasz az adott jelek közül csak az egyiket kapta. Fél pontot adunk azonban akkor, ha a v. sz. válaszában a G. C. R.-jegyzékben kombináltan szereplő jelek egyike egy másik (a jegyzékben nem levő) jellel együtt fordul elő. A G. C. R.-pontokat összeadjuk, s az összeget a 24 képhez viszonyítva százalékban tüntetjük fel az összesítő lapon. Ez a százalékszám tehát azt fejezi ki, hogy a v. sz. válaszai mennyiben vannak összhangban, mennyiben egyeznek meg a korcsoportjában várható válaszokkal.

Példánkban — a G. C. R.-jeleknek a *Függelék*ben közölt jegyzéke alapján — 14,5 pontot kell adnunk, ez 60,4⁰/₀-nak felel meg. Ha ezt összehasonlítjuk a korcsoportnak megfelelő G. C. R.-normákkal (a *Függelék* 3. táblázatán), megállapíthatjuk, hogy a v. sz. konformitási indexe szélsőségesen magas, nagyobb a Q_3 értéknél. Ez fokozott beilleszkedési hajlamot jelent.

3. A FELETTES-ÉN MUTATÓK

Ezek az indexek azt mutatják meg, hogyan védekezik a v. sz., amikor felelősségre vonják: milyen mértékben tagadja vagy utasítja vissza a vádat (magas E) vagy hogy — a helytelen tett elismerése mellett — milyen mértékben háritja el az erkölcsi felelősséget (magas I). A kétféle védekezési módot együttesen is szemügyre vehetjük (E + I). Mivel a PFT-profilon az E faktor, ill. az I faktor a szóban forgó tényezőket is magában foglalja, érdemes megvizsgálnunk a v. sz. valóban nyíltan támadó reakcióit (E — E), ill. egyértelműen kifejezésre jutó bűntudatát (I — I) is. Vád alól való felmentést fejez ki az I jel is meg az M is: előbbi a saját személy felmentését, utóbbi a másikat. Ezeket itt együttesen is figyelembe vehetjük (M + I). ROSENZWEIG utasítása szerint azonban, míg az E és I jelek csupán az egyes faktorokra vonat-

koznak, az **M** jel az egész kategóriát. (**M'** + **M** + **m**) magában foglalja. Ez a PFT egyik legjobb szocializációs mutatója.

A példánkban szereplő v. sz. felettes-én mutatói sehol sem jeleznek extrém reakciót:

<u>E</u>	= 2	= 8,30%	Mdn/Q ₃
<u>I</u>	= 2,5	= 10,40%	Mdn/Q ₃
<u>E</u> + <u>I</u>	= 4,5	= 18,70%	Mdn/Q ₃
<u>E</u> - <u>E</u>	= 4,5	= 18,70%	Q ₁ /Mdn
<u>I</u> - <u>I</u>	= 2	= 8,30%	Mdn/Q ₃
M + <u>I</u>	= 12,5	= 52,10%	Mdn/Q ₃

Az adatok azt mutatják, hogy nyíltan agresszív reakciói az átlaghoz képest kevésbé kifejezettek (**E** - E = = Q₁/Mdn), a felelősselhárítás (E + I) és a felelősségvállalás (I - I) vagy akár a mások és sajátmaga felmentése (**M** + I) terén viszont az átlagosnál kifejezettebbek (Mdn/Q₃). Korához képest toleráns, önkontrollal is rendelkező, „jó” gyerek képe bontakozik ki.

4. A TOTALIS MUTATÓ

A vizsgált személyre jellemző reakciómódokat frusztrációs helyzetekben legtömörebben, legáttekinthetőbben, de számszerűség nélkül a *totalis mutató* fejezi ki. Ezt egyszerűen úgy nyerjük, hogy a profilon található három legsűrűbben előforduló faktort abszolút gyakoriságuk sorrendjében leírjuk és > jelet teszünk közéjük. Ha egyformák, akkor = jelet írunk.

Példánkban a legmagasabb pontszámú faktor az **E** (6,5), ezt követi az **I** (4,5), majd az **M'** (4). A totalis mutató tehát: **E** > **I** > **M'**. Ebből közvetlenül leolvashatjuk, hogy az illetőre terheléses helyzetekben a nyílt agresszív viselkedés a legjellemzőbb, de képes arra is, hogy saját

magában keresse a hibát. Hét és fél éves gyereknél ez kedvező kép. Az **M'** értelmezése ebben az esetben kétféle is lehet. A frusztráció bagatellizálása ugyanis lehet szocializációs jel is. Az illető átéli a frusztrációt, de a többiek iránti kíméletből úgy tesz, mintha észre se venné. Másodikos kisiskolásnál azonban azt is kifejezheti, hogy nem fogja fel, nem látja át a helyzetet olyan mértékben, hogy azt frusztrációként élné át. Támponot nyújthat itt a v. sz. intelligenciafoka és az egyéb vizsgálatok alapján nyert összbenyomás.

5. A TENDENCIÁK

A tendenciák azt mutatják meg, hogy a v. sz. a vizsgálat folyamán jellegzetesen megváltoztatta-e reakcióinak típusát vagy agressziójának irányát.

Például a kezdetben halmozott kifelé irányuló agresszivitás a vizsgálati szituáció során (a sorozat második felében) elapad, vagy a kezdeti akadályhangsúly énvédelemmé alakul át.

Minthogy a PFT-vizsgálat kvázi-frusztrációs helyzet, a reakció típusának vagy az agresszió irányának a vizsgálati szituációban bekövetkezett változásából a valóságos helyzetek reakciómódjainak változási tendenciáira következtethetünk. Az a v. sz. például, aki az első 12 képnél kevés **E**-választ ad, a második „félidőben” azonban feltűnően többet, valószínűleg olyan ember, aki eleinte „szelídnek” mutatkozik, a frusztrációt rövid ideig nyugodtan viseli, de toleranciája nem tart soká. Ha a helyzet változatlanul fennáll, vagy újabb frusztrációk jönnek, hamar „kiborul” és dühös lesz.

A tendenciákat nyíllal ábrázoljuk. A nyíl hegyénél azt a tényezőt vagy kategóriát tüntetjük fel, amelyre fel akarjuk hívni a figyelmet. Pozitív tendencia akkor van, ha a szóban forgó tényező vagy kategória a vizsgálatnak az első részében (az első 12 képnél) játszott vezető szere-

pet. Negatív a tendencia, ha a második szakaszban volt túlsúlyban.

A tendencia kiszámításában az $\frac{a-b}{a+b}$ képletet alkalmazzuk. A képletben az a jelenti a vizsgált faktor vagy kategória számszerű értékét a vizsgálat első felében (1—12. szituáció), a b ugyanennek a faktornak vagy kategóriának a második szakaszban való számszerű gyakoriságát. Csak akkor tekintünk hangsúlyozottnak egy tendenciát (csak akkor tüntetjük fel), ha legalább négy választ foglal magában és értéke legalább $\pm 0,33$.

Ötféle tendencia fordul elő.

1. *tendencia*. Az agresszió irányának változását mutatja be az **O-D** oszlopon belül, vagyis azt, hogy az **E'**, az **I'** és az **M'** előfordulási gyakorisága megváltozik-e lényegesen a vizsgálat második felében. Példánkban az **E'** és az **I'** nem fordul elő négyszer, ezért velük kapcsolatban hangsúlyozott tendenciáról nem lehet szó. Az **M'** jelet azonban pontosan négyszer adtuk, mégpedig olyan megoszlásban, hogy az első szakaszban 0, a másodikban 4. Ezt a képletbe beírjuk: $\frac{0-4}{0+4}$ és kiszámítjuk: -1 . A kiértéke-

lési lapon tehát az 1. tendencia rovatába ezt írjuk: $\mathbf{M}' \xleftarrow{1,0}$

2. *tendencia*. Az énvédelmi válaszok (**E-D** oszlop) agresszióirányának a vizsgálati szituációban bekövetkezett változását szemlélteti (**E**, **I** és **M** faktor). Példánkban az **E** pontértéke az első 12 képnél 4,5 a 13—24. képeknél pedig 3. Így e választípus gyakorisága a négyet bőven meghaladja, de ha a képletet felhasználva kiszámítjuk a tendenciát, 0,33-nál alacsonyabb értéket kapunk. Hasonló a helyzet az **I** és az **M** esetében is. Ezért a kiértékelési lapra a 2. tendenciához ezt írjuk: nincs.

3. *tendencia*. Az **N-P** oszlopon belüli irányváltozásokat fejezi ki (**e**, **i**, **m**). Példánkban **e** jel egyáltalán nem fordul

elő, ezért itt se jöhet szóba. Egyetlenegyszer jelöltük az **i**-t, tehát ez sem képezhet tendenciát, hiszen előfordulása nem éri el a 4-et. Az **m** előfordulása is csak 3. Ezért a 3. tendenciához is ezt írjuk: nincs.

4. *tendencia.* Itt kizárólag az agresszió irányának változását vesszük figyelembe, a reakciótípusokra való tekintet nélkül, azaz az **E**, **I** és **M** kategóriák előfordulási arányát a vizsgálat két szakaszában. Példánkban a vizsgálat első szakaszában 6,5 pontot adtunk az **E** kategóriára, a második szakaszban 3-at. Ezeket a számokat beírjuk a képletbe: $\frac{6,5 - 3}{6,5 + 3} = \frac{3,5}{9,5} = 0,36$. Pozitív tendenciát

kapunk tehát 0,36 értékben. Ezt feltüntetjük: $\xrightarrow{0,36} \mathbf{E}$. Az **I** kategóriában kiszámítható tendencia értéke nem éri el a 0,33-at. Az **M** kategóriában azonban ismét hangsúlyozott tendenciára bukkanunk: $\frac{2 - 7}{2 + 7} = \frac{-5}{9} = -0,5$.

Ezt így tüntetjük fel: $\mathbf{M} \xleftarrow{0,5}$. Ennek jelentősége mégis csekély, hiszen ugyanez a tendencia a G. C. R.-jelek alapján is várható.

5. *tendencia.* Itt csak a reakciótípusok változásait figyeljük az agresszió irányára való tekintet nélkül. Tehát az oszlopok előfordulási arányát hasonlítjuk össze a vizsgálat első, ill. második szakaszában. Példánkban az **O-D** oszlopban találunk negatív tendenciát, hiszen: $\frac{2 - 4}{2 + 4} = \frac{-2}{6} = -0,33$. Tehát: $\mathbf{O-D} \xleftarrow{0,33}$. De ugyanez a tendencia adódik a G. C. R. jelekből is. Az **E-D** és az **N-P** oszlopban nyerhető értékek nem érik el a 0,33-at.

Példánkban tehát a kiértékelési lap „Tendenciák” rovatát a következőképpen töltjük ki:

1. $\mathbf{M} \xleftarrow{1,0}$
2. nincs

3. nincs

4. $\xrightarrow{0,36} \mathbf{E}; \mathbf{M} \xleftarrow{0,5}$

5. $\mathbf{O-D} \xleftarrow{0,33}$

V. sz.-ünk tehát hajlamos arra, hogy interakció közben viselkedését a frusztráció bagatellizálása felé alakítsa, nyílt agresszióját csökkentse. Olyan gyerek képét mutatja, akivel érdemes és nem nehéz együttműködni.

6. AZ ÉRTÉKELÉS NÉHÁNY ÚJABB LEHETŐSÉGE

A teszt értékelésének eddig ismertett módjai ROSENZWEIGTŐL és közvetlen munkatársaitól származnak. A továbbiakban a teszt alkalmazásának és a nyert adatok interpretációjának néhány új lehetőségét ismertetjük röviden, melyeket az utóbbi években dolgoztak ki. Ezek az eljárások kivétel nélkül a próba felnőttváltozatához készültek. De benyomásunk szerint nincs elvi akadálya annak, hogy gyermekek vizsgálatához is felhasználjuk őket. Hangsúlyoznunk kell természetesen, hogy alkalmazásuk a gyermekváltozatnál egyelőre még kevés tapasztalatra épül.

A hazánkban kidolgozott eljárásokról a mienknél bővebb ismertetést nyújt SZAKÁCS FERENC (MÉREI—SZAKÁCS, 1974).

Utóteszt

Bevezetőben hangsúlyoztuk, hogy a PFT nem a belső, frusztrációs feszültségről, hanem a külső, a manifeszt viselkedésről ad tájékoztatást. A teszt segítségével úgy nyerhetünk némi bepillantást a belső feszültségek világába is, ha — NEMES LÍVIA javaslata szerint (1968) — utótesztet végzünk. A vizsgálat elvégzése után átadjuk

a v. sz.-nek az összes képet és megkérjük, válassza ki közülük azokat, amelyeket valóban dühítőnek, sértőnek vagy kínosnak talál. Választását meg is indokoltatjuk.

Különleges reakciók

Az előbbihez hasonlóan, mélyebb személyiségrétegekbe való bepillantásra és minőségi elemzésre ad módot a különleges reakciók — a jelölhető reakciókon kívüli megnyilvánulások — feljegyzése is (NEMES, 1968). Tapasztalataink szerint ezek közül a *szereptévesztés* fordul elő gyakrabban gyerekek vizsgálatánál: a v. sz. nem a jobb oldali, hanem a bal oldali személy helyzetébe éli bele magát, ennek a mondanivalóját folytatja. Különösen fiatalabb (6—8 éves) és értelmi fogyatékos gyerekeknél gyakori ez a jelenség. Legtöbbször abból fakad, hogy a gyerek nem érti meg pontosan a feladatát. Ilyenkor diagnosztikus értéke nincs. A vizsgálatvezető figyelmezteti a v. sz.-t tévedésére, megismétli az instrukciót. De ha följegyezzük, hogy mely szituációknál történt szereptévesztés, kiderülhet, hogy az tendenciaszerű. Bizonyos helyzet típusokkal kapcsolatosan (pl. szülő—gyermek viszonyban) az átélés óvatosságát, rejtőzködési szándékot, vádlásos helyzetekben felelősségelhárítást jelezhet.

A beleélés fokozatai

SZAKÁCS (1974) szerint diagnosztikai támpontokat adhat annak a megállapítása is, hogy a v. sz. *milyen mértékben* éli bele magát a kép jobb oldalán levő személy helyzetébe. Ehhez a következő skálát ajánlja:

1. Dramatizált azonosulás. A v. sz. egyes szám első személyben válaszol, a helyzet szabta szerepnek megfelelően, érzelmi kísérőjelenségekkel, pantomimmal, gesztusokkal.

2. Identifikáción alapuló beleélés. A v. sz. egyes szám első személyben válaszol, a helyzet szabta szerepnek megfelelően.

3. „Distancírozott” beleélés. A v. sz. egyes szám első személyben, a szerepnek megfelelően válaszol, de feltételes módban.

4. Alternatív beleélés. A v. sz. a lehetőségek közt válogatva az énközelség szempontjából egyenlő értékűnek ítélt megoldásokat közöl.

5. Outsider beleélés. A v. sz. a helyzet szabta szereplehetőségek egyikét sem vállalja.

6. Referáló beleélés. A válasz egyetlen mozzanata sem énközeli, egyes szám vagy többes szám harmadik személyben fogalmazódik meg.

7. Interpretáló beleélés. A válasz nem az interperszonális történésre vonatkozik, hanem a helyzet általános értelmezését tartalmazza.

8. Deszkripció. A beleélés teljes hiánya, képleírás, helyzetleírás.

Választípusok egymáshoz való viszonyítása

RAUCHFLEISCH (1971) szerint a frusztrációs helyzetekben való viselkedés egyes sajátosságaira néhány jel egymáshoz való viszonyításából következtethetünk.

a) Az agresszióirány mutatója $\left(\frac{\mathbf{E}}{\mathbf{I}}\right)$ a külvilág felé irányuló (extrapunitív) és a saját személy felé irányuló (intropunitív) énvédelmi válaszok hányadosából adódik. Ha ez a szám egynél magasabb, ez általában azt jelenti, hogy a v. sz.-nek a külvilág felé irányuló agressziója erősebb, mint az önkritikája. Ha a hányados értéke egynél alacsonyabb, a v. sz. agresszióját jelentős részben befelé, saját maga ellen vetíti.

b) Az agresszió megnyilvánulásának mutatója $\left(\frac{\mathbf{E}}{\mathbf{M}}\right)$ a külvilág felé irányuló és az összeütközés kikerülésére törekvő énvédelmi válaszok hányadosa. Itt az egynél nagyobb érték az agresszív tendenciák szabad megnyilvánulását tükrözi, az alacsonyabb érték pedig a nyíltan agresszív viselkedés elutasítását vagy elfojtását.

c) Az agresszió feldolgozásának indexe $\left(\frac{\mathbf{E}}{\mathbf{e}}\right)$ a kifelé irányuló énvédelmi és a szintén kifelé irányuló szükséglet-hangsúlyú reakciók hányadosa. Ha ez egynél kisebb, az azt jelenti, hogy a v. sz. agresszív tendenciáját a külvilág felé irányuló segítségkéréssé alakítja. Az egynél magasabb szám arról tanúskodik, hogy a v. sz. agressziója közvetlenül a frusztráció okozója ellen irányul.

d) A büntudat feldolgozásának mutatója $\left(\frac{\mathbf{E} - \mathbf{I}}{\mathbf{E} + \mathbf{I}}\right)$ az \mathbf{E} -variáns nélküli nyíltan agresszív énvédelmi válaszok és az $\mathbf{E-D}$ kategória \mathbf{E} és \mathbf{I} válaszai összegének hányadosából adódik. Ez az index, ha egynél kisebb, azt fejezi ki, hogy a frusztrációs helyzetek a v. sz.-nél aktiválják a büntudatot (amit azután az én nem képes akceptálni), ha pedig egynél nagyobb, azt, hogy ehelyett inkább csak saját személyének agresszív védelmét váltják ki.

e) A problémamegoldási index $\left(\frac{\mathbf{i}}{\mathbf{e}}\right)$ a v. sz. saját problémamegoldási törekvéseinek és segítségigényének a hányadosa. Ez a kvóciens azt mutatja meg, hogy a v. sz. milyen mértékben képes kezdeményezni, ill. (alacsony érték esetén) mennyire kifejezett a környezet iránti segítségigénye.

A standardizált normák alapján (lásd a Függelék) várható, hogy a vizsgált gyermekek többségénél az $\frac{\mathbf{E}}{\mathbf{I}}$, $\frac{\mathbf{E}}{\mathbf{M}}$ és $\frac{\mathbf{E}}{\mathbf{e}}$ index egynél magasabb lesz, csak a bűn-

tudat-feldolgozási és a problémamegoldási mutatók közelítik meg a többségnél az egyet. Ez az $\frac{E}{I}$ mutató eseté-

ben például azt jelenti, hogy a gyerekek többségétől az „önkritika” kevésbé elvárható magatartás, viszont a külvilág felé irányuló nyíltan agresszív fellépés „természetes” és „normális”. Ez megfelel mind a gyermekpszichológia megállapításainak, mind a hétköznapi tapasztalatnak. Hasonlóan kell elbírálni az agresszió megnyilvánulásának és feldolgozásának indexét is: a gyerekekre általában jellemző, hogy agressziójának fékezésére és feldolgozására kevésbé törekszik, mint a felnőtt.

IV. A TESZT MAGYAR NORMÁI

Normáink 500 magyar (budapesti, borsosberényi, orosházi, székesfehérvári, törökszentmiklósi) általános iskolás, 7—14 éves tanuló vizsgálata alapján születtek.* A fiúk és lányok aránya megközelítőleg fele-fele. A megvizsgáltak 65⁰/₀-a budapesti (4 különböző általános iskolából). Az anyag véletlenszerűen gyűlt össze, ezért a korcsoportok nem arányosan oszlanak meg. A megvizsgált gyerekek életkor, nemek és iskolák szerinti megoszlását a 3. táblázat mutatja be.

A legkisebb életkori csoport létszáma 77, a legnagyobbé 175.

Megjegyezzük, hogy a német standard (DUHM—HANSEN, 1957) 320, 6—13 éves gyereken készült, korcsoportonként arányos megoszlásban (mindegyikben $n = 80$). Az eredeti amerikai normákat (ROSENZWEIG—FLEMING—ROSENZWEIG, 1948) 500, 4—13 éves gyerek vizsgálatából nyerték. A korcsoportok nem arányosak. Csak a középértékeket közlik. A középzónába eső 256 v. sz. korcsoportonkénti megoszlása: 36, 23, 58, 62, 77. Ezek kétszeresét kell venni, ha a mi létszámainkkal össze akarjuk hasonlítani.

* Az anyag összegyűjtéséért köszönet illeti HODÁSZ MARGIT gyógy-
pedagógus-pszichológust, továbbá DEMETER MAGDOLNA, HIDVÉGI
MÁRTA, JUHÁSZ ERZSÉBET, KERÉNYI GÁBOR MIKLÓS, KOVÁCS
ETELKA, LÁNYI GUSZTÁV, MÉSZÁROS MÁRIA, OSZADSZKY MÁRIA,
ŐRSI ANIKÓ, PÉRÓ GYÖNGYI, MARIO RAMIREZ, RUDAS VIKTÓRIA,
SCHÄFFER BÉLA, SZUJKÓ ÉVA, VECSENYI KATALIN és ZAPF ANIKÓ
főiskolai hallgatókat.

A 4. táblázat az amerikai, a német és a magyar G. C. R.-jelek jegyzékét közli. Mint látható, Amerikában mind a 24 képre, a német átdolgozók 21 képre, mi pedig csak 18 képre találtunk kiemelkedő gyakoriságú választípust. (A német normáknak megfelelően csak azokat a jeleket vettük fel a jegyzékbe, amelyek előfordulása az adott képnél elérte az egyharmadot.) Minthogy a G. C. R.-pontokat — a nemzetközileg kialakult metódus szerint — 24 képre vonatkoztatva számítjuk át százalékra, ebből részben érthető, hogy az amerikai standard középértéke 61,1⁰/₀, a németeké 54,7⁰/₀, a magyaré pedig csak 38,9⁰/₀.

A G. C. R.-pontok standard értékeit a *Függelék* 3. pontja mutatja be.

Ha végignézzük a faktorok, a kategóriák és a felettes-én mutatók standard értékeinek táblázatait (a *Függelék* 4., 5. és 6.), és összehasonlítjuk őket a megfelelő amerikai és német táblázatokkal, néhány eltérésre fel kell figyelniünk.

Arra itt nincs helyünk, hogy az amerikai és a német táblázatokot is közöljük. Ehelyett a három standardból egyes mutatók koresoportonkénti középértékeit jellegzetes példaként kiragadjuk és grafikusan szemléletessé tesszük (3—7. ábra).

Megállapíthatjuk, hogy a *fejlődési tendenciák* mindhárom standardban nagyjából megegyeznek: Az **E** válaszok — mint faktor és mint kategória egyaránt — az életkorral csökkennek, az **I** és **M** válaszok pedig növekednek. Ezek a fejlődési változások szocializációs jellegűek: a közösséghez jobban alkalmazkodni részben a nyíltan agresszív viselkedés fékezését jelenti (alacsonyabb **E** érték), részben a felelősség fokozottabb vállalását (magasabb **I**) és a másikkal szemben megnyilvánuló nagyobb türelmet (magasabb **M**). A magyar normák alapján az életkorral fokozatosan és egyértelműen változik — s így szocializációs mutatónak fogható fel — az **E** faktor (csökken), az **I** faktor (növekszik), az **E** kategória (csökken), az **I** kategória (növekszik), az **M** kategória (növekszik),

3. táblázat

A megvizsgált gyerekek megoszlása életkor, nemek és iskolák szerint

Kor-csoport	Budapestiek							
	Hernád u.		Lórántffy Zs. út		Felsőerdő sor		Egressy út	
	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány
7—8 évesek	12	16	—	—	5	3	15	7
	28		—		8		22	
9—10 évesek	19	18	—	—	8	6	—	—
	37		—		14		—	
11—12 évesek	9	4	54	39	4	7	—	—
	13		93		11		—	
13—14 évesek	4	1	28	48	9	8	—	—
	5		76		17		—	
Összesen	44	39	82	87	26	24	15	7
	83		169		50		22	

324

az **E-D** kategória (csökken), az **N-P** kategória (növekszik), az **I**, az **E + I** és az **M + I** mutatók (mindhárom növekszik). E reakció módok fejlődésmenete az amerikai és a német adatokban is hasonlóképpen tükröződik, az **E-D** kategória kivételével, amelynél a külföldi táblázatokban nem mutatkozik egyértelmű fejlődési tendencia. Persze akadnak tényezők, melyek életkor szerinti változása a külföldi adatokban látszik tendenciaszerűnek, nálunk nem. Így az **M'** a német, az **I-I** pedig mind a német, mind az amerikai táblázatokon egyértelműen növekszik.

Feltűnő és meglepő jelenség a mi normáinknál, hogy ezen említett fejlődési tendenciákat (növekedést vagy csökkenést) több esetben is „megtöri” a második kor-

Vidékiek									Összesen	
Székes- fehérvár		Orosháza		Borsosberény		Törökszent- miklós				
fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány	
7	4	—	—	—	—	3	5	42	35	
11		—		—		8		77		
2	4	8	21	4	6	—	—	41	55	
6		29		10		—		96		
0	2	18	14	10	14	—	—	95	80	
2		32		24		—		175		
0	1	17	11	13	12	—	—	71	81	
1		28		25		—		152		
9	11	43	46	27	32	3	5	249	251	
20		89		59		8		500		
176										

csoport (9—10 évesek) számadata. Úgy tűnik, mintha ebben a korban a fejlődés átmenetileg „előzné” a tendenciát. Több tényezőnél a fejlődésbeli változás csak akkor mutat többé-kevésbé egyenletes menetirányt, ha a második korcsoport adatait nem vesszük figyelembe.

Hasonló jelenség a német standard értékeken nem figyelhető meg. Az amerikai táblázatokon előfordul, de nem olyan kifejezett. Így az **I** faktorban (4. ábra): 2,9, 3,9, 3,6, 4,6, 5,0; az **I** kategóriában: 19,9 22,9, 22,5, 25,6, 29,5; az **I** mutatónál (7. ábra): 3,8, 6,4, 6,2, 8,8, 10,4; az **I - I** mutatónál: 8,2, 9,6, 8,9, 10,0, 10,4.

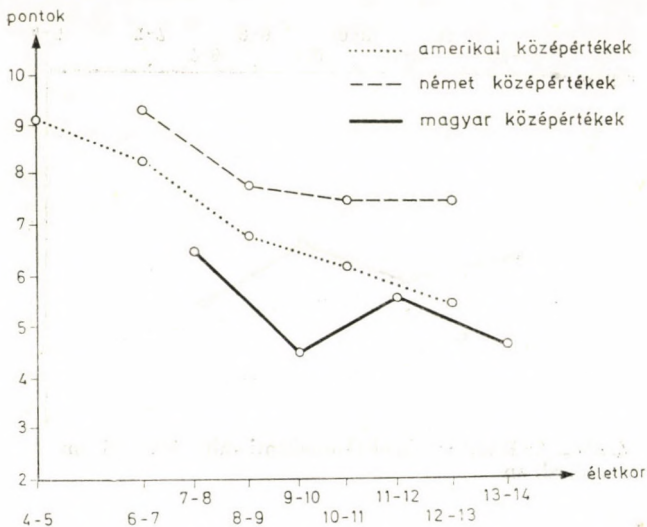
Á mi normáink között nagyon feltűnő ez a „törés” az **E** faktorban (3. ábra): 6,5, 4,5, 5,6, 4,7; az **E** kategóriá-

4. táblázat

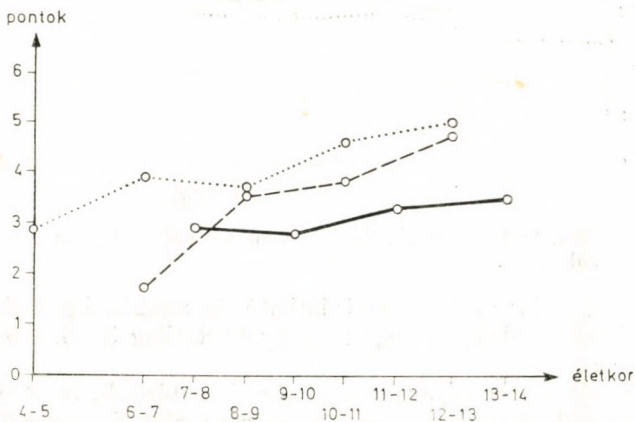
A G. C. R.-jelek jegyzéke az amerikai, a német és a magyar standardban

Képek	Amerikai	Német	Magyar
1.	E'E; e	—	—
2.	E	E	E
3.	M	E	E
4.	e	E';e	—
5.	E'e	e	—
6.	E	E	—
7.	I	I	I
8.	I;i	—	I;i
9.	E	E	E
10.	I	—	—
11.	m	E	m
12.	E	E	E
13.	E;I	E	E
14.	M'	M'	M'
15.	E';I'	E'	E'M'
16.	E;M	E	—
17.	m	e	m
18.	E	E	E
19.	I	I	I
20.	M	E;M	M
21.	E	E	E
22.	I	I	I
23.	M';M';e	M'	M'
24.	m	m	m
Maximális pontszám	24	21	18
Maximális százalék	100	87,5	75,0

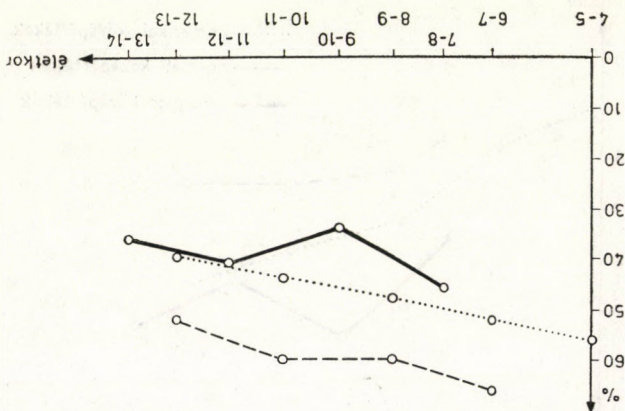
ban (5. ábra): 45,8, 34,9, 41,4, 37,1; az **E-D** kategóriában: 48,3, 37,8, 45,2, 42,5; az **N-P** kategóriában: 27,2, 40,3, 33,3, 35,6 és az **E-E** mutatónál: 21,7, 14,8, 18,2, 15,3. De észrevehető az **I** és az **m** faktor, az **I** és az **M** kategória esetében is (lásd a *Függelék* 4. és 5. pontjait). Szükséges megjegyezni, hogy a „második” korcsoport az amerikai, ill. a magyar gyerekeknél nem ugyanazt a korosztályt

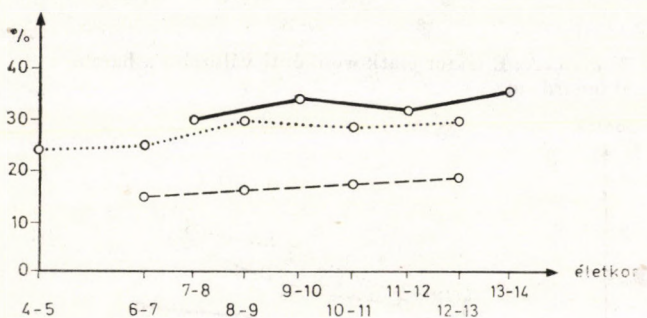
3. ábra. Az E faktor életkoronkénti változása a három standardban

4. ábra. Az I faktor változása a három standardban

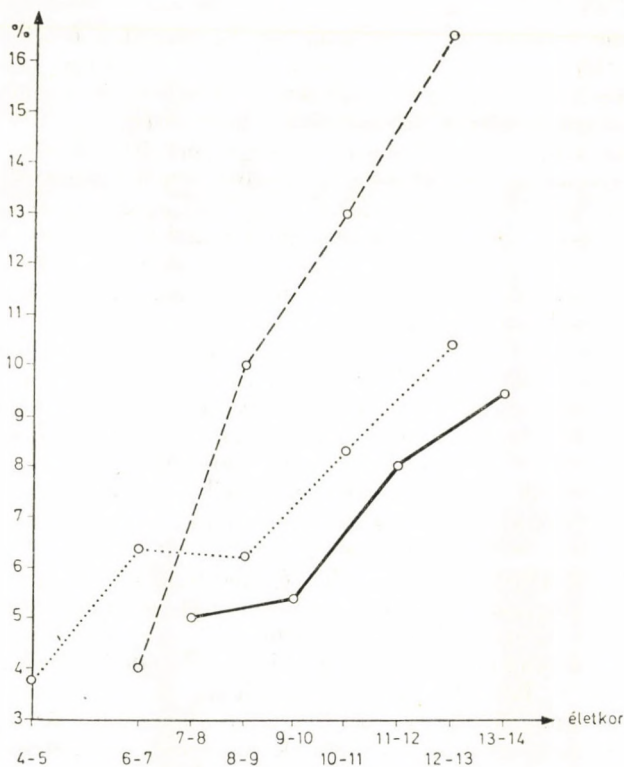
5. ábra. Az E kategória életkoronkénti változása a három standardban

6. ábra. Az M kategória életkoronkénti változása a három standardban

jelenti, amint az ábrákon is látható. Az amerikai gyerekek itt iskolakezdők, a magyarok gyakorlatilag 3—4. osztályosok.

E jelenség magyarázatára még visszatérünk, mert úgy gondoljuk, összefügg a magyar normák alábbi (az eredetitől és a némettől szintén eltérő) sajátosságával.

7. ábra. Az I mutató életkoronkénti változása a három standardban

Az E értékei a mi táblázatainkon általában alacsonyabbak, az I és M értékek pedig magasabbak.

Ez a megállapítás különösen a német standard értékekkel szemben igaz. Az eredeti (amerikai) normáktól való eltérés nem olyan nagyfokú. Több tényezőnél megfigyelhető (a grafikonokon is látható), hogy a hazai standard értékek az amerikaiaktól nem térnek el jobban, mint a

német értékek az amerikaiaktól. Az amerikai értékek a legtöbb esetben a német és a magyar standard között helyezkednek el. Így természetesen a német és a magyar standard között a legnagyobb a különbség.

Az adatok különbségeit — leegyszerűsítve és nagyon általánosítva — a hétköznapi nyelvre így fordíthatjuk le: a mai magyar gyermek kevésbé nyíltan agresszív és bűntudatosabb, mint a nyugat-németországi az ötvenes évek közepén. Szociális magatartásában közelebb áll a háború utáni amerikai gyermekhez, mint a tíz évvel későbbi nyugat-németországihoz.

Köztudott tény, hogy a szociális magatartást jelentős részben a környezet elvárása formálja. A magyar gyermek relatíve kevésbé nyíltan agresszív reakciói alapján azt feltételezzük, hogy Magyarországon a felnőtt — családi és iskolai — környezet nagyobb mértékben várja el a gyerekektől az agressziófékező beilleszkedést, mint a nyugat-németországi. Ennek az elvárásnak a hatása a kisiskolás korban szembeűnően megmutatkozik. A prepubertás előtt álló gyermek még alkalmas arra, hogy egy viszonylagosan passzív, akkomodatív alkalmazkodást kívánó iskolai követelményrendszert magáévá tegyen. Ez indokolná a 9—10 évesek „hirtelen” (valószínűleg még éretlen és látszólagos) szocializációját. A prepubertással újabb tényező jelentkezik: az önállósodásra való törekvés, a tekintély szabta normáknak megfelelő „engedelmes” beilleszkedés elutasítása. Így kiiktatódik az a tényező, amely a fejlődésmenetben a hirtelen magas emelkedést (**I, M**), ill. mély süllyedést (**E**) okozta. A további fejlődés a szociális mezőhöz való akkomodációban most már egyenletesebben, a heteronómiát felváltó autonóm norma-rendszer szabályozó tevékenysége alapján megy végbe.

A PFT-vel kapcsolatos kutatásainkat folytatjuk. A teszt diagnosztikai értékéről és értelmezési lehetőségeiről kialakult véleményünket nem tekintjük végérvényesnek.

V. FÜGGELÉK

1. A pontszámok százalékértékei

Pontszám	Százalékértékek 20–24-ig jelölt válaszok esetében				
	24	23	22	21	20
0,5	2,1	2,1	2,2	2,3	2,5
1,0	4,2	4,3	4,5	4,7	5,0
1,5	6,2	6,5	6,8	7,1	7,5
2,0	8,3	8,6	9,0	9,5	10,0
2,5	10,4	10,8	11,3	11,9	12,5
3,0	12,5	13,0	13,6	14,2	15,0
3,5	14,6	15,2	15,9	16,6	17,5
4,0	16,6	17,3	18,1	19,0	20,0
4,5	18,7	19,5	20,4	21,4	22,5
5,0	20,8	21,7	22,7	23,8	25,0
5,5	22,9	23,9	25,0	26,1	27,5
6,0	25,0	26,0	27,2	28,5	30,0
6,5	27,0	28,2	29,5	30,9	32,5
7,0	29,1	30,4	31,8	33,3	35,0
7,5	31,2	32,6	34,0	35,7	37,5
8,0	33,3	34,7	36,3	38,0	40,0
8,5	35,4	36,9	38,6	40,4	42,5
9,0	37,5	39,1	40,9	42,8	45,0
9,5	39,6	41,3	43,1	45,2	47,5
10,0	41,6	43,4	45,4	47,6	50,0
10,5	43,7	45,6	47,7	50,0	52,5
11,0	45,8	47,8	50,0	52,3	55,0
11,5	47,9	50,0	52,2	54,7	57,5
12,0	50,0	52,1	54,5	57,1	60,0
12,5	52,1	54,3	56,8	59,5	62,5
13,0	54,1	56,5	59,0	61,9	65,0
13,5	56,2	58,6	61,3	64,2	67,5
14,0	58,3	60,8	63,6	66,6	70,0
14,5	60,4	63,0	65,9	69,0	72,5

Pontszám	Százalékértékek 20–24-ig jelölt válaszok esetében				
	24	23	22	21	20
15,0	62,5	65,2	68,1	71,4	75,0
15,5	64,5	67,3	70,4	73,8	77,5
16,0	66,6	69,5	72,7	76,1	80,5
16,5	68,7	71,7	75,0	78,5	82,5
17,0	70,8	73,9	77,2	80,9	85,0
17,5	72,9	76,0	79,5	83,3	87,5
18,0	75,0	78,2	81,8	85,7	90,0
18,5	77,1	80,4	84,0	88,0	92,5
19,0	79,1	82,6	86,3	90,4	95,0
19,5	81,2	84,7	88,6	92,8	97,5
20,0	83,3	86,9	90,9	95,2	100,0
20,5	85,4	89,1	93,1	97,6	—
21,0	87,5	91,3	95,4	100,0	—
21,5	89,6	93,4	97,7	—	—
22,0	91,6	95,6	100,0	—	—
22,5	93,7	97,8	—	—	—
23,0	95,8	100,0	—	—	—
23,5	97,9	—	—	—	—
24,0	100,0	—	—	—	—

2. A G. C. R.-jelek jegyzéke

1.	—	13.	E
2.	E	14.	M'
3.	E	15.	E';M'
4.	—	16.	—
5.	—	17.	m
6.	—	18.	E
7.	I	19.	I
8.	I;i	20.	M
9.	E	21.	E
10.	—	22.	I
11.	m	23.	M'
12.	E	24.	m

3. A G. C. R.-pontok standard értékei százalékban

	7—8 évesek n = 77	9—10 évesek n = 96	11—12 évesek n = 175	13—14 évesek n = 152
Q ₁	31,9	26,8	30,3	31,6
Mdn	37,3	38,9	38,5	41,0
Q ₃	53,9	49,8	52,1	51,1
Szóródás	25,0—60,4	16,6—54,1	18,7—62,5	25,0—60,4

4. A faktorok standard értékei abszolút számokban

	7-8 évesek n = 77	9-10 évesek n = 96	11-12 évesek n = 175	13-14 évesek n = 152
E'				
Q ₁	0,3	0,0	0,0	0,0
Mdn	1,4	0,9	1,2	0,7
Q ₃	3,2	2,6	3,1	2,8
Szóródás	0,0-6,0	0,0-5,0	0,0-6,0	0,0-6,0
F'				
Q ₁	0,0	0,0	0,0	0,0
Mdn	0,2	0,2	0,3	0,1
Q ₃	1,7	1,8	1,2	1,2
Szóródás	0,0-4,5	0,0-2,5	0,0-2,5	0,0-3,0
M'				
Q ₁	1,2	1,1	0,9	1,3
Mdn	3,1	2,7	2,9	3,1
Q ₃	6,4	5,8	5,0	5,2
Szóródás	0,0-11,0	0,0-11,0	0,0-12,0	0,0-8,0
E				
Q ₁	2,2	1,5	2,0	2,4
Mdn	6,5	4,5	5,6	4,7
Q ₃	12,1	10,1	11,6	9,5
Szóródás	0,0-18,0	0,0-14,0	0,0-18,5	0,0-13,5
I				
Q ₁	0,8	0,5	1,3	1,7
Mdn	2,9	2,8	3,3	3,5
Q ₃	5,5	4,9	5,6	5,7
Szóródás	0,0-7,0	0,0-6,0	0,0-8,0	0,0-8,5
M				
Q ₁	0,1	0,0	0,0	0,1
Mdn	1,3	1,1	1,0	1,4
Q ₃	2,8	2,6	2,9	2,9
Szóródás	0,0-5,0	0,0-5,0	0,0-8,0	0,0-5,0
e				
Q ₁	0,4	0,5	0,4	0,8
Mdn	2,0	2,2	2,2	2,2
Q ₃	3,7	5,7	4,9	4,8
Szóródás	0,0-8,0	0,0-10,0	0,0-9,5	0,0-7,0
i				
Q ₁	0,0	0,4	0,4	0,2
Mdn	0,8	2,6	2,3	1,8
Q ₃	3,8	6,7	4,9	4,5
Szóródás	0,0-8,0	0,0-11,0	0,0-9,5	0,0-7,5
m				
Q ₁	0,5	1,0	1,0	1,3
Mdn	2,6	3,5	3,1	3,6
Q ₃	5,7	7,0	5,8	6,3
Szóródás	0,0-12,0	0,0-11,0	0,0-9,5	0,0-10,5

5. A kategóriák standard értékei százalékban

	7-8 évesek n = 77	9-10 évesek n = 96	11-12 évesek n = 175	13-14 évesek n = 152
E Q ₁	22,6	15,8	18,4	18,9
Mdn	45,8	34,9	41,4	37,1
Q ₃	66,0	64,7	66,7	59,8
Szóródás	10,4-79,1	4,2-84,7	0,0-87,5	6,2-72,9
I Q ₁	9,3	14,6	13,5	16,2
Mdn	21,7	27,1	24,6	26,1
Q ₃	32,8	40,8	37,1	35,0
Szóródás	0,0-41,3	4,2-54,1	4,3-57,1	6,2-50,0
M Q ₁	14,3	15,8	15,4	19,0
Mdn	29,8	33,9	32,0	35,8
Q ₃	54,4	52,9	43,9	51,1
Szóródás	0,0-66,6	4,2-75,0	4,2-68,7	6,2-68,7
O-D Q ₁	10,2	10,6	10,3	10,4
Mdn	22,8	19,2	19,3	20,4
Q ₃	39,6	31,4	32,6	39,4
Szóródás	2,1-50,0	4,2-56,5	0,0-54,1	6,2-43,7
E-D Q ₁	28,9	20,4	25,9	29,3
Mdn	48,3	37,8	45,2	42,5
Q ₃	64,4	59,1	65,0	61,0
Szóródás	14,6-33,5	4,2-75,0	8,3-89,6	13,6-73,9
N-P Q ₁	10,5	18,1	15,0	20,0
Mdn	27,2	40,3	33,3	35,6
Q ₃	50,5	63,9	52,0	52,0
Szóródás	2,1-68,7	4,2-86,9	2,1-79,1	6,2-75,0

6. A felettes-én mutatók standard értékei százalékban

	7—8 évesek n = 77	9—10 évesek n = 96	11—12 évesek n = 175	13—14 évesek n = 152
E Q ₁	0,0	0,0	0,0	0,3
Mdn	3,3	3,9	4,8	5,4
Q ₃	14,8	14,4	14,4	12,4
Szóródás	0,0—33,3	0,0—29,1	0,0—33,3	0,0—20,8
I Q ₁	0,0	0,1	1,3	3,1
Mdn	4,8	5,4	8,0	9,5
Q ₃	12,9	14,2	17,4	16,8
Szóródás	0,0—21,7	0,0—20,8	0,0—25,0	0,0—25,0
E + I Q ₁	2,5	2,1	3,2	7,1
Mdn	11,1	11,0	14,2	15,3
Q ₃	23,8	23,0	26,1	24,6
Szóródás	0,0—37,5	0,0—31,2	0,0—43,7	2,1—33,3
E-E Q ₁	6,6	4,4	5,5	5,5
Mdn	21,7	14,8	18,2	15,3
Q ₃	39,2	31,7	39,1	31,4
Szóródás	0,0—54,3	0,0—52,1	0,0—70,8	0,0—45,6
I- Q ₁	0,0	0,1	0,3	0,4
Mdn	5,9	4,5	4,2	4,9
Q ₃	17,0	12,0	12,3	10,9
Szóródás	0,0—30,4	0,0—25,0	0,0—29,1	0,0—22,9
M + I Q ₁	21,0	22,6	23,0	28,2
Mdn	37,0	39,1	40,4	45,0
Q ₃	58,5	64,0	59,8	63,0
Szóródás	10,8—79,1	6,5—79,1	8,3—79,1	16,6—79,1

7. A faktorok százalékos megoszlása az egyes szituációkban

	E'	E	e	I'	I	i	M'	M	m	Értékelhetetlen
1.	12,8	18,2	13,2	1,6	—	5,4	22,4	11,0	11,4	4,0
2.	—	46,0	23,2	0,4	0,4	0,2	—	—	29,4	0,4
3.	1,6	40,8	0,6	0,2	7,6	2,2	24,2	18,0	1,2	3,6
4.	22,0	6,2	23,0	0,8	1,2	19,0	12,0	0,8	14,6	0,4
5.	20,0	6,0	23,0	2,8	—	8,8	9,6	2,4	26,6	0,8
6.	4,2	30,4	25,6	0,5	2,4	0,1	9,4	0,6	25,6	1,2
7.	—	15,3	0,4	2,8	65,2	15,7	—	—	—	0,6
8.	—	12,0	1,6	0,2	44,0	37,6	—	—	3,4	1,2
9.	2,6	41,6	11,8	0,4	4,0	2,6	8,0	12,6	15,8	0,6
10.	4,4	21,2	10,4	1,4	16,2	27,0	15,2	0,6	2,6	1,0
11.	1,6	19,0	16,4	1,4	4,0	0,6	—	—	56,8	0,2
12.	—	71,6	3,2	2,0	14,6	0,2	3,6	—	4,4	0,4
13.	0,4	40,8	13,6	0,8	24,4	19,4	—	—	—	0,6
14.	2,0	11,6	0,2	—	2,6	0,4	83,2	—	—	—
15.	42,3	3,7	0,8	14,4	1,0	3,0	34,8	—	—	—
16.	0,8	14,6	10,0	3,4	8,0	1,6	25,4	27,6	6,0	2,6
17.	4,8	8,2	25,2	0,6	—	—	8,6	14,0	38,4	0,2
18.	2,2	38,2	15,0	10,8	2,4	0,2	23,6	3,0	3,6	1,0
19.	—	29,8	0,2	0,2	42,2	24,2	—	—	0,2	3,2
20.	1,1	25,7	4,8	0,1	—	8,4	3,0	43,0	9,7	4,2
21.	0,4	46,2	22,4	2,2	—	—	6,4	3,6	18,0	0,8
22.	—	6,6	—	0,4	69,4	22,6	—	—	—	1,0
23.	5,0	13,2	15,6	0,6	9,8	13,6	37,2	1,8	2,0	1,2
24.	0,4	15,6	8,0	0,4	6,6	5,0	0,4	—	63,0	0,6

8. Kiértékelési lap minta

Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola
Gyógypedagógiai Pszichológiai Tanszék

Név: N. N.

Születési dátum: 1966. IV. 13.

Kor: 7;6

Dátum: 1973. X. 15.

Iskola neve: Hernád u.

Osztály: II.

	O—D	E—D	N—P	G. C. R.
1.	E'			
2.		E		E
3.		M		E
4.			i	
5.	E'			
6.		E		<u>I</u>
7.		<u>E</u> ; <u>I</u>		<u>I</u>
8.		<u>E</u> ; <u>I</u>		<u>I</u> ; <u>i</u>
9.		E		E
10.		I		
11.			m	m

	O—D	E—D	N—P	Össz.	%	Stand.
E	2	6,5	0	9,5	39,6	Q ₁ /Mdn
I	0	4,5	1	5,5	22,9	Mdn/Q ₃
M	4	2	3	10	37,5	Mdn/Q ₃
Össz.	6	13	5	24		
%	25,0	58,3	16,6			
Stand.	Mdn/Q ₃	Mdn/Q ₃	Q ₁ /Mdn			

12.		E; I		E
13.		<u>E</u>		E
14.	M			M'
15.	M'			E'; M'
16.		E		
17.			m	m
18.	M'			E
19.		<u>I</u>		I
20.		M		M
21.		E		E
22.		<u>I</u>		I
23.	M'			M'
24.			m	m

Tendenciák

1. M' $\xleftarrow{1,0}$
2. nincs
3. nincs
4. $\xrightarrow{0,36}$ E M $\xleftarrow{0,5}$
5. O - D $\xleftarrow{0,33}$

Felettes-én mutatók

$$E = 2 = 8,30\% \text{ Mdn}/Q_3$$

$$I = 2,5 = 10,40\% \text{ Mdn}/Q_3$$

$$E + I = 4,5 = 18,70\% \text{ Mdn}/Q_3$$

$$E - E = 4,5 = 18,70\% Q_1/\text{Mdn}$$

$$I - I = 2 = 8,30\% \text{ Mdn}/Q_3$$

$$M + I = 12,5 = 52,10\% \text{ Mdn}/Q_3$$

Rauchfleisch-mutatók

$$\frac{E}{I} = \frac{6,5}{4,5} = 1,4$$

$$\frac{E}{M} = \frac{6,5}{2} = 3,2$$

$$\frac{E}{e} = \frac{6,5}{0} = \infty$$

$$\frac{E - E}{E - I} = \frac{4,5}{4,5} = 1$$

$$\frac{i}{e} = \frac{1}{0} = \infty$$

Totális mutató

$$E > I > M'$$

$$G. C. R. 14,5 = 60,40\%$$

.....
vizsgálat vezető

VI. IRODALOM

- AZRIN, N., 1967, Pain and aggression. *Psychol. Today*, 1., 27—33.
- BANDURA, A., 1969, Principles of behavior modification. Holt, London—New York.
- BARKER, R. G.—DEMBO, T.—LEWIN, K., 1941, Frustration and regression: an experiment with young children. Univ. Iowa Studies in Child Welfare, 18.
- BERKOVITZ, I., 1962, Aggression: A social psychological analysis. McGraw-Hill, New York—Toronto—London—San Francisco.
- BROWN, R. L.—LACEY, O. L., 1954, The diagnostic value of the Rosenzweig P—F Study. *J. clin. psychol.*, 10., 72—75.
- BUSS, A. H., 1961, The psychology of aggression. New York—London.
- DANN, H. D., 1966, Aggressives Verhalten als Problem der empirisch-wissenschaftlichen Psychologie. *Schweiz. Zeitschr. Psychol.*, 25/1. 58—69.
- DOLLARD, J.—DOOB, L. W.—MILLER, N. E.—MOWRER, O. O.—SEARS, R. S., 1939, Frustration and Aggression. Yale Univ. Press, New Haven.
- DUHM, E., 1959, Die Reactionen von Problemkindern im Rosenzweig-Picture-Frustration-Test. *Psychol. Rundschau*, 10., 283—291.
- DUHM, E.—HANSEN, J., 1957, Der Rosenzweig P-F Test. Form für Kinder. Deutsche Bearbeitung. Hofgreffe, Göttingen.
- FREUD, A., 1968, Wege und Irrwege in der Kinderentwicklung. Huber—Klett, Stuttgart.
- FREUD, S., 1963, Triebe und Tribschicksale. Ges. Werke, Bd. X. Fischer, Frankfurt/M.
- KLIEGEL, J., 1970, Stotternde Kinder im Rosenzweig P-F-Test. *Zeitschr. f. Heilpädagogik*, 11., 602—606.
- KUNERT, S.—SCHMIDT, M., 1971, Die psychische Situation körperbehinderter Kinder in Volksschulen. Henn Verlag, Wuppertal—Ratingen—Kastellaun.
- LAWSON, R., 1965, Frustration. The development of a scientific concept. New York—London.
- LEWIN, K., 1944, Constructs in psychology and psychological ecology.

- (Studies in topological and vector psychology III.) Univ. Iowa Studies in Child Welfare. 20., 29.
- LEWITT, E. E.—LYLE, W. H., 1955, Evidence for the validity of the childrens form of the Picture-Frustration Study. *J. consult. psychol.*, 19., 381—386.
- LINDZEY, G.—GOLDWYN, R. M., 1953, Validity of the Rosenzweig Picture-Frustration Study. *J. Pers.*, 22., 519—547.
- LISCHKE, G., 1972, Aggression und Aggressionsbewältigung. Alber, Freiburg—München.
- LORENZ, K., 1963, Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression. Wien.
- MAIER, N. R. F., 1949, Frustration: the study of behavior without a goal. McGraw-Hill, New York.
- MEGARGEE, E. I., 1970, The prediction of violence with psychological tests. In: SPIELBERGER, CH. D. (Ed.): Current topics in clinical psychology. Vol. 2. Academic Press, New York—London. 97—156.
- MEHLMAN, B.—WHITEMAN, S. L., 1955, The relationship between certain pictures in the Rosenzweig Picture-Frustration Study and corresponding behavioral situations. *J. clin. psychol.*, 11., 15—19.
- MÉREI F.—SZAKÁCS F., 1974, Klinikai pszichodiagnosztikai módszerek. Medicina, Budapest.
- MERZ, F., 1965, Aggression und Aggressionstrieb. In: Handbuch der Psychologie. Bd. 2. Allgemeine Psychologie II. Motivation. 12. Kap. Göttingen. 569—601.
- MILLER, N. E., 1948, Theory and experiment relating psychoanalytic displacement to stimulus-response generalisation. *J. abnorm. soc. psychol.*, 43., 155—178.
- NEMES L., 1968, Különleges reakciók és választások értelmezése a frusztrációs próbában (PFT). *Magyar Pszich. Szle*, XXV/4. 553—563.
- PÁLHEGYI F., 1971, A PFT mint az inadaptált gyermek megismerésének eszköze. *Gyógypedagógia*, XVI/6., 182—187.
- PÁLHEGYI F., 1974, A Rosenzweig-teszt gyermek-változatának magyar normái. *Magyar Pszichol. Szle.*, XXXI/1., 63—73.
- PÁLHEGYI F.—BENYÓNÉ SMAROGLAY P.—HODÁSZ M., 1973, A PFT gyermekváltozatának módosítása vakok vizsgálatára. A Gyógy-pedagógiai Tanárképző Főiskola VI. évkönyve. Budapest. 337—342.
- RANSCHBURG J., 1973, Félelem, harag, agresszió. Tankönyvkiadó, Budapest.
- RATTNER, J., 1972, Aggression und menschliche Natur. Fischer, Frankfurt/M.
- RAUCHFLEISCH, U., 1971, Neue Interpretationsmöglichkeiten des

- Rosenzweig-Picture-Frustration-Test durch Verwendung von Indices. *Schweiz. Zeitschr. Psychol.*, 30(4), 299—311.
- ROSENZWEIG, S., 1945, The picture association method and its application in a study of reactions to frustration. *J. pers.*, 14., 3—23.
- ROSENZWEIG, S.—FLEMING, E. E.—ROSENZWEIG, L., 1948, The children's form of the Rosenzweig Picture-Frustration Study. *J. Psychol.*, 26., 141—191.
- ROSENZWEIG, S.—ROSENZWEIG, L., 1952, Aggression in problem children and normals as evaluated by Rosenzweig P-F Study. *J. abn. soc. psychol.*, 47., 683—687.
- SCOTT, J. P., 1958, Aggression. The Univ. of Chicago Press. Chicago—London.
- SIMONS, H., 1967, Zur gruppenspezifischen Diskriminationsfähigkeit der Kinderform des Rosenzweig-Picture-Frustration-Test. *Diagnostica*, 12., 15.
- SULLIVAN, H. S., 1953, The interpersonal theory of psychiatry. Norton, New York.
- SZAKÁCS F., 1968, Szociabilitás-mutatók a projektív tesztekben. *Magyar Pszichol. Szle.*, XXV/4. 564—577.
- SZAKÁCS F., 1974, A Rosenzweig-féle Picture Frustration Test. In: MÉREI—SZAKÁCS: Klinikai pszichodiagnosztikai módszerek. Medicina, Budapest. 157—171.
- SZUDRA, E., 1966, Der Rosenzweig-Picture-Frustration-Test und seine Eignung für die klinische Psychodiagnostik des Kindesalters. *Monatschr. Kinderheilk.* 114., 507—511.
- TAYLOR, M. V.—TAYLOR, O. M., 1951, Internal consistency of the Group Conformity Rating of the Rosenzweig Picture-Frustration Study. *J. consult. psychol.*, 15., 250—252.
- ULRICH, R., 1965, Pain as a cause of aggression. Berkeley Meeting of the American Association for the Advancement of Science. Dez.
- WERBIK, H., 1971, Das Problem der Definition „aggressiver Verhaltensweisen“. *Zeitschr. f. Sozialpsychol.*, 2., 233—247.
- WORCHEL, PH., 1965, Catharsis and the relief of hostility. In: YATES (Ed.): Frustration and conflict. Selected readings. 10—21. Van Nostrand, Princeton—New Jersey—Toronto—London—New York.
- YATES, A. J., 1962, Frustration and conflict. Wiley, New York.

СОДЕРЖАНИЕ

I. Введение	7
1. Круг явлений фрустрации	8
2. Классификация агрессивного поведения по Розенцвей- гу	10
3. Проведение теста	11
4. Предполагаемый психический механизм, функциони- рующий во время проведения теста	13
II. Применяемые обозначения	
1. Определение отдельных обозначений	15
2. Трудности, наиболее часто встречающиеся в процессе обозначения	17
О—D, E—D или N—P?	17
M' или E?	18
E' или I'?	18
I или i?	18
Колонка N—P	19
«Почему?»	20
Некоторые ситуации, проблематичные с точки зрения обозначения	21
3. Примеры обозначений отдельных ситуаций	23
III. Оценка	56
1. Заполнение сводного листа. Профиль	59
2. A. G. C. R.	
3. Показатели контакта «вышестоящее лицо — я»	61
	91

4. Тотальный показатель	
5. Тенденции	
6. Некоторые новые возможности оценки	85
Последующий тест	65
Особые реакции	66
Степени погружения в ситуацию	66
Сопоставление различных типов ответов	67
IV. Венгерские нормы тестов	70
V. Приложение	79
1. Процентная оценка набранных очков	79
2. Список обозначений системы G. C. R.	81
3. Стандартная оценка очков в системе G. C. R. в процентах	81
4. Стандартная оценка факторов в абсолютном выражении	82
5. Стандартная оценка категорий в процентах	83
6. Стандартная оценка показателей контакта «вышестоящее лицо — я» в процентах	84
7. Процентное соотношение факторов в отдельных ситуациях	85
8. Образец оценочного листа	
VI. Список литературы	89

CONTENTS

I. Introduction	7
1. The phenomenon of frustration	8
2. The Rosenzweig-type classification of aggressive behaviour	10
3. Conducting the test	11
4. The presumed psychic mechanism arising during the test situation	13
II. Notation	15
1. Determination of the various symbols	16
2. The more frequent difficulties in notation	17
O—D, E—D or N—P?	17
M' or E?	18
E' or I'	18
I or i?	18
The column N—P	19
The „why?“	
Some situations that cause problems in notation	21
3. Notation models for the various situations	23
III. Evolution	56
1. Filling in the results sheet. The profile	59
2. The G. C. R.	60
3. Super-ego indices	62
4. The overall index	62
5. Tendencies	62
	93

6. Some newer possibilities for evaluation	65
Post-test	65
Special reactions	66
Degrees of intuition	66
Comparison of the various types of answer	67
IV. Hungarian norms of the test	70
V. Appendix	79
1. Percentage values of the scores	79
2. List of the G. C. R. symbols	81
3. Standardized values of the G. C. R. scores in percentages	81
4. Standardized scores of the various factors in absolute numbers	82
5. Standardized scores of the various categories in percent- ages	83
6. Standardized scores of the super-ego indices in percent- ages	84
7. Percentage distribution of the factors in the various situations	85
8. Model of an evaluation sheet	86
VI. Literature	89

A „PSZICHOLÓGIA A GYAKORLATBAN”
KISMONOGRÁFIA-SOROZAT
EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. *Justné Kéry Hedvig:*
Az iskolai osztályközösség kialakítására ható tényezők
2. *N. A. Mencsinszkaja, Z. I. Kalmikova és P. Jakobszon:*
Az ismeretek alkalmazása a tanulók iskolai gyakorlatában
3. *Dr. Gálfi Béla:*
Munkaterápia a pszichiátriai gyakorlatban
4. *F. N. Semjakin:*
A gondolkodás és a beszéd
5. *Lantosyné dr. Dabas Erzsébet:*
A felbomló család gyermeke
6. *Adorjáni Csaba és dr. Gálfi Béla:*
A pszichotikusok csoportpszichoterápiája
7. *D. N. Bogojavlenszkij, Z. I. Kalmikova és T. V. Kudrjacev:*
A gondolkodás fejlesztése iskolai feladatok megoldása útján
8. *Dr. Ligeti Róbert:*
Gyermekek olvasászavarai (dyslexia)
9. *Dr. Várnagy László:*
A személyiségformálás és a szakmaiság elve a munkadarabok megtervezésében
10. *Meixner Ildikó és Justné Kéry Hedvig:*
Az olvasástanítás pszichológiai alapjai
11. *Dr. Tóth Béla:*
Irodalmi érdeklődés az olvasástanítás kezdetén
12. *Justné Kéry Hedvig:*
Az óvodás korú gyermekek gondolkodási sajátosságai
13. *Dr. Pálhegyi Ferenc:*
Formaészlelés tapintással
14. *Kiss Tihamér:*
Az író—rajzoló mozgás fejlettségének vizsgálata iskoláskorba lépő gyermekeknél
15. *Kürti Istvánné és Dr. Szilágyi Lilla:*
Új személyiségvizsgáló módszer az óvodások és alsó tagozatos iskolások számára

16. *Halász László és Sipos Kornél:*
Művészi kommunikáció hatása faji előítéletre
17. *Klein Sándor:*
Kísérlet egy új típusú intelligencia-teszt kialakítására
18. *J. I. Ignatyev, M. M. Kolcova, A. N. Znamenskaja és N. Sz. Lukin:*
Tanulmányok az iskola előtti és a kisiskolás korcsoport pszichológiájának köréből
19. *Kóbor Enikő:*
Vizsgafeszültség és egyetemi teljesítmény
20. *Halász László:*
Adalékok a műértékelő tevékenység pszichológiai kutatásához
21. *L. Sz. Cvetkova:*
Lokális agysérülések nyomán keletkező számolási zavarok és megszüntetésük
22. *Hepp Ferenc:*
A mozgásérzékelés kísérleti vizsgálata sportolókon
23. *Dr. Kozéki Béla:*
Az idegen nyelvek tanulására való alkalmasság pszichológiai vizsgálata
24. *Dr. Szekeres Józsefné:*
Az otthoni tanulás pedagógiai—pszichológiai problémái (az általános iskola alsó tagozatán)
25. *Dr. Nemes Livia:*
Pszichogén tünetképződés a kisiskolás korban
26. *Pethő Bertalan:*
Technikai javaslatok pszichológiai tesztek alkotására és a vizsgálatok lefolytatására
27. *Dr. Rupp Mária:*
Kísérlet a véletlen átélésének pszichológiai vizsgálatára
28. *Justné Kéry Hedvig:*
Ósi és népi játékok élményfolyása és jelentőségük
29. *Benson—Gálfi—Schenker:*
Pszichofarmakonok klinikai hatásának objektív pszichológiai vizsgáló módszerei

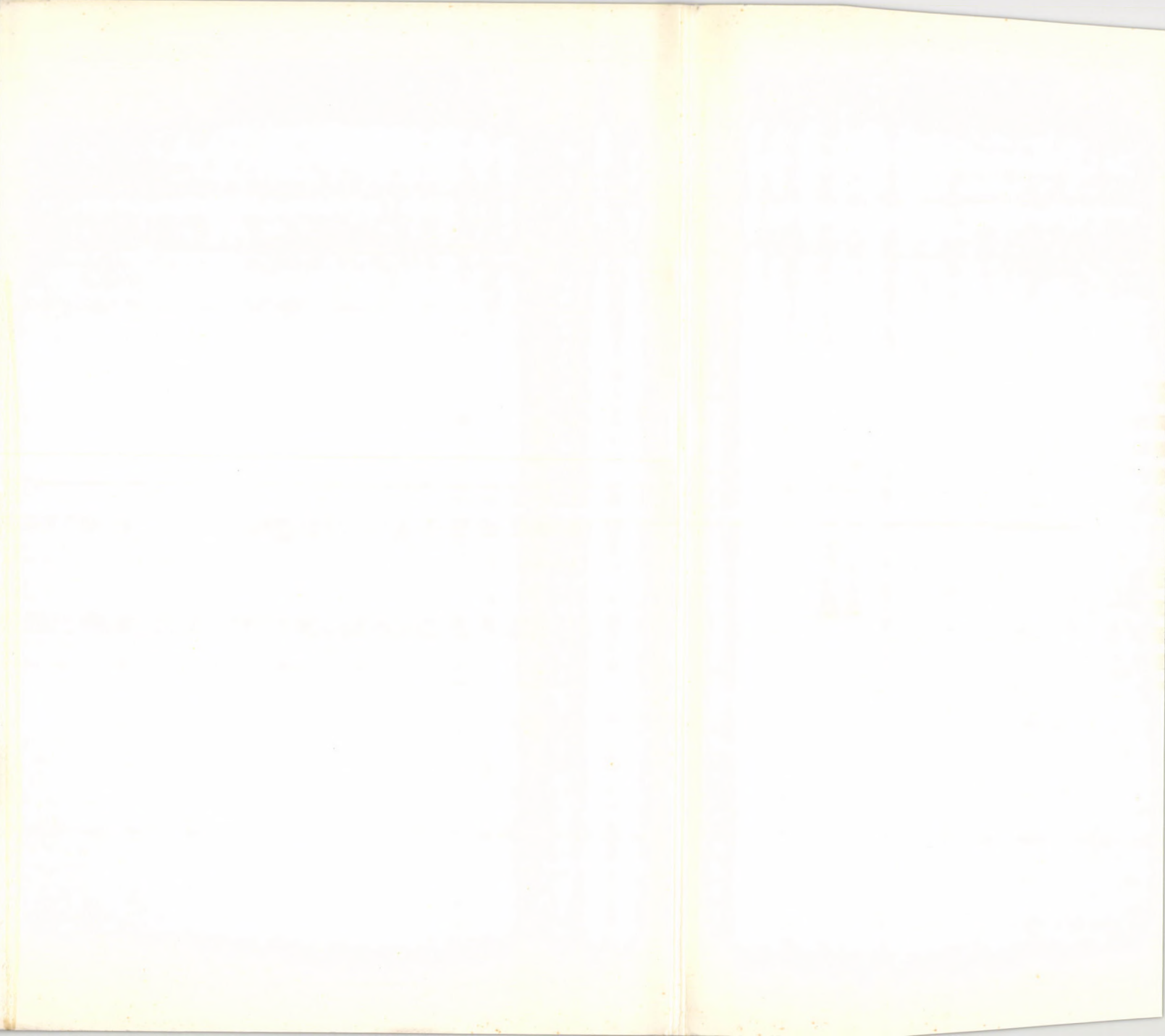
A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Hanzséros György

Műszaki szerkesztő: Erdősi Katalin

Terjedelem: 4,8 (A/5) ív — Ak. 1120 TK k 7678

76.2364 Akadémiai Nyomda — Felelős vezető: Bernát György

BENSON KATALIN – GÁLFI BÉLA –
SCHENKER LÁSZLÓ

PSZICHOFARMAKONOK
KLINIKAI HATÁSÁNAK
OBJEKTÍV PSZICHOLÓGIAI
VIZSGÁLÓ MÓDSZEREI

(Pszichológia a gyakorlatban 29.)

A szerzők nagy segítséget nyújtanak mindazoknak, akik különböző betegcsoportok megfelelő gyógyszerelésének kérdéseivel foglalkoznak.

Az egyénenként legmegfelelőbb gyógyszerelés objektív megítélése céljából pszichológiai módszerek segítségével végezték el vizsgálataikat a gyógyszerek hatásmechanizmusának megismerésére és a mellékhatások tisztázására. Megvizsgálták a neuroleptikumok, a depó-neuroleptikumok hatását a pszichés teljesítményjellemzőkre, a gondolkodásra, az emlékezetre, a figyelemre és a kondicionálhatóságra, továbbá a tanulási-megőrzési teljesítmények befolyásolhatóságát vitaminnok hatására, a hormonális anticoncipienszek idegrendszeri mellékhatásait a gondolkodás és az érzelmek szempontjából.

Ára: 13,– Ft

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

ISBN 963 05 0931 8